

LJUBLJANSKI
ZVON

10

LETNIK XLVII

1927

Vsebina zvezka za mesec oktober:

1. Pavel Golia: Ribice	577
2. Janko Glaser: V mesečini	578
3. Miran Jarc: Jazz-band	579
4. Vladimir Levstik: Hilarij Pernat. (Dalje prihodnjič.)	579
5. Franjo Čibej: Umetniško ustvarjanje Ivana Cankarja	590
6. Ferdo Kozak: Snov	598
7. B. Borko: Nikolaj Berdjajev. (Konec.)	607
8. Joža Lovrenčič: Publius in Hispala. (Dalje prihodnjič.)	618
9. Janko Samec: Mož z liričnim poslom	623
10. Stano Kosovel: Ljubavna pesem	629
11. Književna poročila	629
Matija Malešič, Kruh (Juš Kozak). — Luč. Poljudno-znanstveni zbornik (Joža Lovrenčič). — Drag. Prohaska, T. G. Masaryk. Zbornik (Dr. L.). — Rossani, Nada (A. D.). — Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven (J. A. G.).	
12. Kronika	639
Iz zgodovine P. E. N. klubov (Pavel Karlin).	
15. Portret pisatelja Vladimirja Levstika.	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrto leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (predstavnik Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Pavel Golia: Ribice

Prijatelju Milanu Puglju

To pot zavoljo ribic se, Gospod moj Bog,
do tebe obračam,
zavoljo ribic, ki ob solnčnem sviti mi
tako prijazno migajo s telesci nerazvitimi,
srebrnimi in vedno umitimi,
kot da me vabijo v svoj vedri krog.

Ob bregu jezera vsak dan jih gledam,
kjer voda je prozorna, negloboka,
ter divim se tem očarljivim Tvojim čredam.
In kamor stopim ob obali —
ribji otrok kraj ribjega otroka.
Kako so gibčne male, dražestne živali!
Kako vse živo gomezljá
in v solncu bliska se in lesketá
na tej brezšumni vodni promenadi!

In glej, v nedolžno rajanje mnogoštevilne,
igrive ribje otročadi,
ki vsakogar razveseli in gane,
nenadoma — iz globlje vode — plane
velika riba. Ribice se razpršé,
kar jim dajó plavutke še brezsilne,
a že je padla žrtev.
In to ponavlja se. Saj stvar je znana,
da ribam ribice so dnevna hrana.

Proč s to zablodo!
Gospod, naj bodo ribice,
prijateljice naše nežne,
brezskrbnosti in varnosti deležne,
ko, veseleč se žitja, solnca in svobode,

vse srečne se igrajo po plitvini
tople pribrežne vode,
s presrčkanimi répki sem ter tja veslaje.
Zato velike ribe, o Gospod, prešini
z ljubeznijo do uboge male ribje raj!

Naj dvigne se iz tajnosti vodá,
ki so od vekomaj do vekomaj,
ta blagoslov k sinjinam večnega nebá,
da bo rosil z višav
na hribe in doline naše zemlje,
kjer tudi silni šibkemu
vso radost, zdravje in življenje jemlje.

Janko Glaser: V mesečini

S sijajem, kot da od tebe, žena, blesti,
napolnila najino sobo
je mesečina s svojo belo svetlobo...

Zaprl sem oči —
in nenadoma, glej, se mi zazdi,
da v noč pred sto leti
ta mesečina sveti
in v najini sobi
drug mož, druga žena ležita objeta,
mlada, ravneta,
v isti svetlobi
kresne mesečne noči
kakor danes jaz in ti.

Zaprl sem oči —
glej, in v najini sobi
več nisva jaz in ti,
— o, od tega je sto že let! —
drug mož, druga žena spet
bedita v nji,
v isti svetlobi,
z isto skrivnostjo in z istimi sni
kakor danes jaz in ti...

V vedno istem sijaju
kres svetóv plamení, kres življenja gorí!
In nocoj vrgel iskro je v naju:
da z njim vred za hip dva plamena sva živa —
da v njem izgoriva!

Miran Jarc: Jazz-band

Bam, bam, bammy shore...
Kakor črnc se krohoče saksofon.
Tvoj spomin se zsrpal kot mesec je v goščo dreves...
Bam, bam, bammy shore...

Črno valovje čez jez.
Od nekod pogrebci gredo.
Nad goriščem sveta krvav mesec visi.
O, moje ranjeno nebo.

Beli ženski blazni telo.
(Živa menica bankirjev evropskih.)
Bam, bam... bijó, bijó
omreževavci tropski.

Zemlja — velika rana ene bolečine.
Kdaj se prismeji sinje nebo...
V črno žalost bičajo
plameni jazz-vijoline.

Zlatih zapestnic žvenket...
V dim se prašijo lasjé...
Vsak obraz mrtvaško kriči:
«Da izgorim, izgorim, izgorim!»

Ali še zvezde prisijó
kedaj nad tih kraj v mesečini?
Srcé vtonilo je v temó.
Predaj se jazz-vijolini.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

XV.

Tisti večer je bilo omizje že zbrano in je že nekaj časa obiralo Pernata, češ da je «s svojim hujskaškim, demagoškim, v pravem pomenu besede boljševiškim nastopom oskrnil Jugoslavijo» — ko je prisopihal doktor Balant in važno obesil klobuk na klin. Že prvi pogled v njegov razigrani obraz je vzbudil v članih tovarišstva slutnjo, da se je zgodila mimo «revolucije» še druga, v marsikakem pogledu pomembnejša stvar. Stari zdravnik je kmalu potrdil to občo domnevo.

«Nu, gospoda,» je izpregovoril, ko so ga posadili na njegovo mesto, «tako smo po tem takem ongá, srečno krstili Jugoslavijo

in se bo, kakor vsi upamo, v bližnji bodočnosti pokazalo, kaj bo z njo... A to še ni vse,» je nadaljeval po učinkovitem premolku. «Veliko novico sem vam prinesel. Uganite!»

Vse oči so visele na njegovih ustnicah.

Doktor se je značilno ozrl na prazni stol strička Hilarija.

«Pernat!» je završalo okoli mize. «Kaj je z njim?... Ali ga je kap? Umrl je?...»

«Umrl še ni, a bo, kakor je videti. Španska ga je pograbila, med revolucijo, ko je najhuje divjal; zdaj leži doma in blede. Brezupen primer, če uvažujemo leta in vse ostalo.»

Družbi je kar nekaj odleglo. Tako dolgo so že čakali, da pade vest o smrtnem obolenju Hilarija Pernata v enoličje njihovih večerov! In zdaj je bila tu. Kanila jim je v duše kakor sveža kaplja v mrtvo morje. Prevzela jih je kakor radost in utešenje. Nekateri so si brž nalili kozarce in prisrebnili. Nato so jeli modrovati.

«Da, da,» je rekel nekdo. «Takemu jakobinstvu hodi kazen za petami. Da, da!»

«Okrajni glavar je bil zelo nemilo dirnjen,» je povedal ravnatelj Rožič. «Bolelo me je,» je dejal, «bo-le-lo me je...» In gospa soproga se je onesvestila, ko je divjak prihrumel s svojo drhaljo pred glavarstvo! Jutri zarana se odpeljeta.»

«Nu, Bog z njima,» se je oglasil notar. «Fina človeka sta bila in tisto, kar kvasijo zastran njega, da je marsikomu izkopal grob, je najbrže vse izmišljeno... Tãk Pernat bo umrl,» je vzdihnil, vračaje se k predmetu. «Vraga, vraga. Umrl bo — in ni napravil oporoke. K meni ga vsaj ni bilo!»

«Morda jo je sam napisal,» je menil ravnatelj. «Kdo pa ve?»

Notar je brezupno mahnil z roko.

«Ubogi sorodniki!» so zamrmrali nekateri. «Uboga Nákrtoška! Vse ji pojde po vodi.»

«Zakaj?» je oporekel doktor Balant, vesel prilike, da se spet polasti besede. «Ko sem bil zapisal profesorju aspirin, sem se, kakopak, neutegoma oglasil pri gospe pl. Nagerthovi. Blaga žena toliko da ni omedlela. Še to povrhu strahu, v katerega so jo pripravili revolucionarni nemiri! Potolažil sem jo, kolikor more človek z besedo; nato sem jo vprašal, ali želi, da mu prigovarjam zastran oporoke. Pa pravi, da nikar. Prigvarjanje, pravi, bi ga še bolj raztogotilo in bi morda nalašč ukrenil kaj takega, česar Bog ne da. Med tem ko...»

«Izvrstno!» je pokimal Kolovratar. «Pametna žena! Če umre profesor brez oporoke, dobi kot sorodnica vsaj svoj delež. Tudi to ne bo malo.»

«Nemara se še kako obrne,» je čuvstveno vzdihnil zdravnik.
«Da bi stari ozdravel?»

Doktor Balant je skomignil z rameni.

«Ozdravel ne bo. Če jaz kaj vem, se pljučnica že napoveduje. A tako mislim: zdaj je zanjo prilika, da spet potrka v Vrtni ulici. Naj mu streže še te dni in naj izkuša v poslednjem trenutku ganiti njegovo srce. Svetoval sem ji, naj stori tako.»

Razgovor je zadremal. Vsa družba se je zamislila v verjetnost, pomen in posledice skorajšnje stričkove smrti. Kak dogodek za naše mesto, kakšna snov za besedovanje in modrovanje vse tja do pomladi! In kak pogreb! Zakaj vzlic vsemu, kar bi se bilo dalo pripomniti, so vendarle slutili, da je postal Hilarij Pernat baš s svojo «oskrunitvijo Jugoslavije» naš domači Brutus, naš Karadjordje, naš Garibaldi — z eno besedo, naš veliki mož!

Med tem, ko je vse mesto govorilo o njegovih dejanjih, pa je ležal ubogi veliki mož vroč in poten pod plazom odej ter kalno blodil s pogledom po svoji spalnici. Nevidni noži so mu še vedno dolbli med rebri in vihra, ki ga je za dne nosila po ulicah, se je vrtinčila v bučeč ciklon, v brezsmiselno kroženje dojmov in spominov, sredi katerega ni bilo več trdnih tal. Predmeti njegove okolice so se zibali, sukali se, plavali po zraku in se vdirali v tla, ali pa so razpadali v pisane kolobarje in umetne pajčevinaste mreže, iz katerih je strmela vanj sama smrtna tesnoba.

«Mar že?» je pomrmraval, samega sebe ne slišoč. «Mar že, da bi te zlodej? Cito ruit mors...»

«Ne, striček, ne!» je trdil prepaden glas ob vznožju postelje. «Nikoli ne!»

«Je vais mourir, pauvre petite... Ne boj se, Milan pride. Nič hudega ti ne bo... Zdaj imamo Jugoslavijo in... pomagaj mi gledati na mrežo: vrtil se, vidiš... da ne bi kaj... ne res quid detrimenti capiat... Pozor! Joj, vse je zmešano, vse izgubljeno!...» Zdrznil se je, zaječal in planil kakor iz sanj. Ko je nekaj časa ležal in težko sopel, je jel spet ogovarjati Stano: «Nič ne skrbi, ubožica. Naučil sem te, česar treba... življenje je pred teboj... in Milan ti bo dober kakor sestri... Ali nisem rekel: on les aura... in Milan se vrne!...»

Ta vzklik je bil večni ganljivi pripev njegovih fantazij. Enkrat se je zasmeljal kakor človek, ki se mahoma spomni nečesa veselega: «Nič ti nisem omenil — a znaj...» Mencaje z rokami, premetavaje se od brezumnega zadovoljstva in prekinjaje svoje momljanje s smehom in vzkliki, ji je začel razpletati obširno, v blodnji zlagano povest o tem, kako mu je Milan pisal in kaj mu je pisal!

Stana je bila neprestano na poti med njim in med kuhinjo. Varila mu je čaje, odevala ga in prosila s svojim mirnim, usmiljenim glasom:

«Striček, ne razburjajte se... Počivajte in molčite, nemir vam jemlje moči. Ne govorite, doktor je prepovedal!...»

Toda njen svetli pokoj in njena skrbeča vdanost sta bila nocoj pretvara strahu. Trepetala je zanj in trepetala je zase. Njen edini dobrotnik, edini zaščitnik njen sredi tega hladnega, sovražnega sveta, edini človek, ki ga je iz srca ljubila, njen dragi, dobri striček se je boril s smrtonosno boleznijo; skoro nemogoče se ji je zdelo, da ne bi umrl. Še nekaj dni in ne bo ga več. Blanka Nákrtova in ostali, ki preže na njegovo poslednjo uro, ji ga vzamejo, pokopljejo ga in zasedejo to ljubo, pokojno hišo, ko bo še vsa topla od stričkove prisotnosti, vsa živa še od njegovega življenja. Če je pomislila na to, ni vedela, kaj bo strašnejše — ali minuta, ko krene izpod te strehe za njegovo krsto, ali minuta, ko se vrne s pogreba in zagleda na hišnem pragu Nákrtovko in Beleta ter začuje njiju okrutni «Hodi z Bogom, kamor ti drago!» In ne samo ona — kaj bo z Milanom, ako pride? Kdo bo čuval njegovo pravico? Toliko je vedela, da ga oče še ni bil priznal in da ni napravil oporoke!

Srce ji je pokalo od žalosti, glava od skrbi. Prvič v življenju jo je davil občutek, kakor da se stene in strop in hribi zemlje in nebo nad njimi podirajo nanjo. Gorje, pred katerim je v svojem otroškem zaupanju toliko časa zapirala oči, je bilo tu; stalo je pred hišo in je trkalo na vrata...

Res je trkalo na vrata. Tudi striček je čul. Nekdo je bil zunaj pri vrtnem vhodu in je zvonil, stresal kljuko in razbijal kakor iz uma.

«Kdo zvoni?» je vpraševal bolnik v presledkih svoje vročice. «Kdo razbija, Stana? Ali ne slišiš?»

Seveda je slišala. Morda je bil znanec, ki je hotel vprašati o njegovem zdravju; bila je sosedova dekla, ki je prinesla kdo ve kaj; bilo je vse mogoče in nemogoče. Stana je vedela sto izgovorov, le tisto, kar je bilo gotovo res, je tajila njemu in sebi: da stoji zunaj Blanka Nákrtova ali Jean Bellé in sili k stričku, da bi ga pestil zastran oporoke.

«Nikogar v hišo!» se je razburjal profesor. «Nikogar k meni, da veš! Zaklepaj vrata in odganjaj vse, kar pride. Ne maram jih. Nikogar ne maram... Odi et arceo — ta svojat mi je mrzka, o Bog, kako!»

«Ne skrbite,» ga je mirila Stana. «Vsa vrata so zaklenjena. Ne vznemirjajte se.»

Striček se je vendarle vznemirjal. Vzlic vročici in blodnji je pletel svojo misel, med tem ko se je zunaj vsake četrte ure iznova začinjalo trkanje in zvonjenje.

«Joj!» je zastokal sredi noči. «Vtrli bodo vrata in polomili ključavnice — slišiš? Oni hočejo moj denar. Mučiti me hočejo do poslednjega diha... In jaz brezvestnež še nisem ničesar ukrenil za Milana in zate!»

Stana ni odgovorila. Srce ji ni dalo, da bi mu pokazala, kako bližnja se ji zdi ločitev. Toda bolnik je sam našel svojo pot.

«Stana?» se je oglasil čez nekaj časa. «Koliko je ura, Stana?»

«Polnoč je minila, striček.»

«In zunaj je tiho, vendar že! Nič več ne zvoní... Naveličal se je, kdor je bil... Pozno je, Stana, jeli?»

«Pozno, striček; mirujte in spite. Spočitemu vam bo laglje.»

«Kaj praviš,» je nadaljeval bolnik, ne meneč se za njene opomine, «kdo ve, ali notar še čuje? On in doktor Balant... pa Rožič, ta osel... Rad bi, da bi prišli.»

«Gotovo so zdavnaj legli spat!... A lahko bi poslala k njim,» je dodala z drhtečim glasom. «Če zelo želite, jih pojde Monika klicat. Mislim, da vstanejo, če bodo vedeli, da je... zaradi vas.» Sklonila se je k njemu, čakaje odgovora.

Toda striček Hilarij ni rekel ničesar. Dolgo je ležal z zaprtimi očmi; po komaj opazni igri mišic na njegovem čelu in obrazu je bilo videti, da napeto premišljuje. Skoro četrte ure je bilo vse tiho, le ura je tikala na predalniku in stričkov dih se je mukoma dvigal in padal. Stana se je že hotela vrniti na svoj stol, ko je bolnikovo lice mahoma oživel v izrazu brezupne notranje iznemoglosti.

«Oh, oh!» je zastokal, grabeč jo za roko. «Nikogar ne kliči, Stana: vsi so enaki in vse je zaman... Če pošlješ, me bodo silili, naj zapišem Blanki. Vsa sodrğa je zmenjena zoper mene!...»

Glava mu je zažarela od vročine. Z nerazumljivim glasom ji je začel naročati, naj nekaj pove Milanu in naj mu nekaj dá in kje je tisto, kar naj mu da. Njegov ubogi duh je spet blodil s ceste.

«Ob Aari, veš — nobena reka ni tako prekrasno sinja! — in tam nad njo, razvalina... že iz vlaka se vidi... Pa Grabrijan, he, he! ‚Domov pojdite‘ je rekel ljudem. Kakopak!... Nu, pokazal sem mu — in vobče, kaj mi hoče ta vražja omara? Ali je ne moreš kako privezati?... Proč jo obrni, stran od mene... drugam...!»

Nato se je umiril in kakor bi zaspal. Stana, izmučena od žalosti in bedenja, je zadremala na svojem stolu, z glavo na znožnici

stričkove postelje. Ko se je zdrznila iz sna, je svetil v spalnico prvi dan in proštijski zvonovi so zvonili k jutranji maši. Bolnik je nepremično ležal na prepotenih blazinah.

«Spi,» si je dejala Stana. «Hvala Bogu.»

Tiho se je vzdignila in po prstih stopila k njemu. Tedajci pa je zamrla od strahu.

Stričkov obraz je bil bled, njegove črte kakor okamenele, spodnja ustnica stisnjena pod zobe. Roke, krčevito zgrčene v pesti, so ležale vstric na odeji.

«Bože moj!» jo je izpreletelo. «Pa ne da bi bil — — in tako sam, brez mene!...»

Groza jo je klala v srce, kakor da ji ga hoče pregrizniti. Nehote je oprla roko na nočno omarico, da ne bi omahnila. Kozarec za vodo in stekleničica z zdravilom sta zažvenketala. Tisti mah je starec odprl oči in je kar nenaravno bistro pogledal okoli sebe.

Oglasil se ni, čeprav je moral videti Stano. Njegove trepalnice so se spet zaprle in na obličje se je vrnil prejšnji krčeviti izraz. Stana ni vedela, ali naj se veseli ali naj obupa. Sto domnev se je hkratu podilo po njeni glavi.

«Striček?» ga je poklicala z negotovim glasom. «Striček, ali me slišite?»

Nič odgovora. Ko se je sklonila k njemu, je videla, da giblje z ustnicami.

«Hočem,» je šepetal komaj slišno; let mušice bi se bil zdel močnejši od njegovega glasu. «Brezpogojno hočem! ... Samo deset minut ... vsaj toliko, da — —» Ostalega ni razumela.

Potrta si je primaknila stol in obsedela pred posteljo, meneč, da se mu blede. Toda stričkovo čelo je bilo hladno, pot na njem se je bil posušil. In vsako minuto se je obnovil večno isti tihi, molitveno enakomerni šepet:

«Hočem ... brezpogojno hočem! ... Deset minut. Sic volo, sic iubeo...»

To ni mogla biti vročica. Stana se je naposled osrčila:

«Kaj hočete, striček? ... Povejte, kaj?»

Tedaj se je Hilarij Pernat iznenada obrnil k njej.

«Zakuri!» je velel — toliko da ne z običajnim glasom. «Dobro zakuri mojo sobo. Vstati hočem.»

«Za Boga!» se je ustrašila. «Tako bolni in...»

«Molči. Na mizo pripravi papir, velike pole, ovoje, črnilo ... svečo, vosek, pečatnik ... et la bouteille de cognac qui est là, sur l'armoire.»

«Zaklinjam vas...»

«Nič zaklinjam. Misli na Milana in stori, kar pravim. Stopi!»

Zelo odločen je bil postal! Ni se mu upala upirati, vedoč, da bi ga togota zlomila. S solzami v očeh je pobesila glavo in je šla.

«Hočem! Hočem!... Hočem!...» jo je spremljalo do vrat.

Pripravila je vse, kakor je bil naročil, z bolestno nežnostjo misleč na to, da bo striček še enkrat sedel za to svojo mizo in držal v roki to svoje pero... Ko se je vrnila, ga je našla sedečega na postelji.

«Vse v redu?» je vprašal živahno. «Papir in vosek — vse?» Da ni bilo bledosti njegovih lic, bi ga bila imela za zdravega.

Oblekla ga je v debelo haljo, nataknila mu brezpetnike in ga odvedla v njegovo toplo zakurjeno sobo. Vse je bilo pripravljeno.

«Vrlo dekle,» je zamrmral striček, sedaje za pisalno mizo. «Vrlo, dobra Stana! Ne bom te...»

A tisti mah je z obupno neučakanostjo zaječal zvonec. Od vrtnega vhoda se je začulo srdito razbijanje po vratih.

«Slišiš?» je vzkliknil starec in oči so se mu zmagoslavno zaiskrile. «Hijene se oglašajo, duh po smrti jim ne da miru... Toda prepozno je — prepozno!»

«Moniki sem naročila, naj ne odpre nikomur,» je rekla Stana, posajaje ga za pisalno mizo. «Bodite brez skrbi.»

«Zabiči ji še enkrat: da ne vidim žive duše!» Hilarij Pernat je že namakal pero. «In vrni se — takoj se vrni k meni. Ostani z menoj do konca...» Z žalostnim, tako čudno bednim pogledom ji je sledil do vrat; nato je odločno zapisal:

«Moja poslednja volja.»

In spodaj na vrtu so šklepetala vrata pod nepretrgano točo udarcev. Zvonec v veži je vreščal — kričal je, kakor bi bila kričala Blanka Nákrtova v svojem pohlepu, da je ni bilo sram ljudi.

Stana je bila odhitela iz sobe, za časa še, da je skrila solze, ki so jo oblike. Kako nenadejano je bilo vse to in kako strašno, o Bože! Toda Monike ni bilo nikjer. «Kam je izginila?» se je ustrašilo dekle. A tisti mah je utihnil zvonec in bobnanje po vratih je prestalo.

«Odklepat je šla, izdajalka!» Srce ji je zastalo od te gotovosti. «Zdaj pridejo gori — že gredo! Zadržijo ga s svojim podlim nadlegovanjem!»

Z vrta, po veži, po stopnicah se je bližal cepet, podoben tepanju zveri, kadar se brezumno podé za plenom. Stana je komaj še utegnila planiti v stričkovo sobo in zakleniti vrata za seboj.

Starec je med tem pisal — pisal, kakor da gre za rešitev njegove duše. Težko nalogo si je bil zadal. Njegove moči, razbičane z obupnim naporom volje, so pojemale od črke do črke. Znoj

mu je vrel iz sencev, na oči so mu silile megle in glavo mu je zalivalo kakor strupena, vse misli požirajoča godba. Toda treba je bilo vzdržati: za sinovo bodočnost je šlo, šlo je za Stano. Samo to še — potlej naj pride, kar hoče...

«Jaz, Hilarij Pernat, ostavljam pri zdravi pameti vse svoje kakršnokoli imetje, denar, vloge, premičnine in nepremičnine, Milanu Kantorju, ki je moj sin, in Stani Mirnikovi, svoji rejenki, vsakemu polovico... Dokler se Milan Kantor ne javi, bodi Stana Mirnikova edina upraviteljica njegovega deleža...»

In če se Milan vobče nikoli ne vrne? Še to je hotel pripisati, pa ni mogel več. S poslednjo močjo je začrtal svoje ime. Ko je dvignil oči do Stane, je bila v njih vsa muka umirajočega.

«Zapečati!» je zamrmral. «In spravi... ti spravi, nikomur ne daj! Skrij kam do moje... smrti...» Glas mu je ugasnil kakor poslednji bedni plamenček nad kupčkom pepela. Mrtvaško bled se je sesul v naslanjač. Življenje je bilo samo še v zrenicah, ki so se v polnezavestnem izrazu strahu prisesale na vrata.

Zakaj vrata so se tresla! Tisti mah, ko je striček Hilarij izpustil pero, so poskočila na tečajih, zašibila se in zaječala, kakor bi prosila milosti. Več nestrpnih rok je hkratu pritiskalo in trkalo nanje. Medena kljuka je ropotala in migljala, kakor da jo grabi svetega Vida ples. V tem trkanju in bobnanju, stresanju in rožljanju je bilo nekaj blazno zoprnega in ogabno brezumnega, morečega kakor prizor v zavodu za umobolne. In vendar ni bilo vse to še nič v primeri z javkom in vikom, ki se je razlegal izza vrat.

«Striček, naš ljubi striček!» je jaskal glas Blanke pl. Nagerthove. «Der arme Onkel Hilarius je bolan! Dajte nam, da ga vidimo!... Odprite, Sie herzloses Ding!...»

«Odprite!» je razgrajal nežni glas gospodične Alise. «Kaj delate z njim, zakaj ste se zaklenili?... Odprite nam! Sorodniki smo — zahtevamo!... Ali naj pokličem Leute herbei?»

In s sveto jezo bas Jeana Belléta:

«Odprite, puh!... Lepa reč, da bi ga skrivali familiji. Puh!... Bolan je, hočemo ga videti, pravim! Odprite, ali pa razbijem vrata, puh!...»

«Sie will ihn ermorden!» je zavreščala trafikantka. «Obog-obogobog!»

«Diese Schlange!... Policija! Žandarmerija!...»

«Ali bo kaj? Puh!...»

Kako je Stana med tem peklenkim truščem spravila oporoko v ovoj, kako jo je zapečatila in shranila v nedrije, si kesneje sama ni mogla razložiti. Verjetno je, da se vobče ni bila zmožna

meniti zanj — niti ne za to, kaj naj ukrene z oblegovalci. Šele ko je upihnila svečo, se je vprašujoče ozrla na strička — in leden mraz jo je oblil od temena do petá.

Starček se je počasi nagibal na stolu. Njegove ustnice so bile bele kakor kreda, njegovi zrkli sta se obračali navznoter. Tih stokaje je drčal s stola na tla.

«Umira!» je izpreletelo Stano. Z obupnim vzkrikom se je vrgla nanj.

«Striček — joj, striček! Poglejte me vsaj!...»

Striček je ni pogledal. Ležal je, kakor da ne bo gledal nikoli nikogar več.

Stana je pozabila vse ostalo. Potrebovala je pomoči — potrebovala je ljudi. In tam, pred vrati, jih je stala trojica, ki so komaj čakali, da bi smeli v sobo! Z dušecim občutkom zapuščenosti je planila k vratom in je obrnila ključ...

Že v naslednjem trenutku jo je prevzel pomen tega dejanja. Z razkriljenimi rokami, izbuljenimi očmi in odprtimi usti so vdrli sorodniki Hilarija Pernata v zavzeto trdnjavo.

«Umr! je!» sta zajavkali Nákrťici, noreč okoli nezavestnega strička. «Ogottogott!...» Klatili sta po zraku, grabili se za glavo, divjali iz kota v kot kakor iz uma ter omagovali od gorja; nihče ne bi bil sodil, da se obenem razgledujeta po bojišču. Edini Jean Bellé je sredi tega preplaha vidno ohranil prisotnost duha.

«Midva se še kdaj pomeniva — puh!» je nahrulil Stano, ki je bila pokleknila k stričku ter okamenela z njegovo glavo na rokah. «Vsak vrč se enkrat ubije — puh! — in tudi vaših špekulacij bo konec. Puh!»

Nato je obširno počenil k nezavestnemu in mu je položil roko na srce. Blanka in njena hči sta se hlipaje zbrali okoli njega.

«Ni mrtev,» je zagodrnjal brez velikega zadovoljstva. «Omedlel je, treba bo, da ga spravimo v posteljo. Hejo, gospodična, gannite se!»

«Zločin je bil, da ste mu dovolili vstati,» je pripomnila Blanka, delaje se, kakor da pomaga na vse kriplje. «Ein Verbrechen!»

«Pred drugimi ga zakleplje, sama pa takole pazi nanj,» je podedila hčerka skozi zobe. «Čudim se, da smo ga našli živega.»

Stana ni bila vajena takih besed. Vroč val ji je udaril v glavo in vrnila bi bila milo za drago, da je ni brzdal strah za ubogega starca. Ne meneč se za Žanovo renčanje in za sikanje trafikantk je prijela strička za ramena in ga je pomagala prenesti na posteljo, kjer je dal z nerazločnim stokanjem prvi znak življenja. Ko ga je odela, se je mahoma spomnila oporoke: zaradi nje si je bil siromak naložil toliko muk! Čuvati jo je bila zdaj prva, naj-

svetejša dolžnost. Ni se ji zdelo prav, da bi jo nosila pri sebi; lahko bi se pregloboko sklonila, oporoka bi ji zdrknila iz nedrij — vpricho teh ljudi, ki so bili zmožni vsega!

Videč, da se striček osvešča, jo je ljubeče sorodstvo kar siloma odrinilo od njega. Žan mu je tipal žilo in popravljal blazino, Blanka ga je močila s kolonjsko vodo, Alisa pa, ki je vobče ljubila čuvstvenost, je milo plakala ob njegovem znožju. Stana je porabila to priliko. Ukrala se je iz spalnice, skočila v svojo sobo, porinila zapečateni ovoj pod zglavje in se vrnila vsa uverjena, da je ni nihče pogrešil.

Toda motila se je. Njen odhod ni bil tako nesumljiv, njena vrnitev ne tako samoumevna, da ne bi bila potrdila trafikantke v slutnji, ki jo je prešinila že prej, kakor hitro je planila čez prag. V bolnikovi pisalni sobi ni zaman dišalo po pečatnem vosku, sveča in ministrski papir se nista bila po naključju sestala na mizi! Tisti mah, ko je Stana izginila iz spalnice, je bilo za Nákrtočko ugotovljena stvar, da je hitela spraviti stričkovo oporoko, česar dotlej ni utegnila storiti. Stričkovo oporoko! O tem, da je ta kradoma narejena oporoka zanjo neugodna in po tem takem slabša od nobene, je bilo smešno dvomiti. Miselne sile gospe Blanke so se z obupno odločnostjo obrnile v drugo smer. Vsaka sekunda je bila nenadomestljiva. Treba je bilo popraviti izgubljeno igro in izpremeniti zmago «te kače» v brezupen poraz. Salvatorjeva vdova ni umela zapravljati časa.

«Pozor!» je šepnila hčeri, ki je med svojim jokom ugibala zelo podobne stvari. «Oporoko sta delala. Vse je na tem, da jo dobim v roke. Zadržaj deklino, dokler se ne vrnem! Vpij, da umira, vleci jo nazaj, kleče jo prosi — samo ne daj, da bi prišla za menoj...»

Prav tedaj je rejenka stopila v spalnico. Oporoka je bila spravljena, mudilo se je misliti na bolnika. Gibal je, stokal in celo mrmral kakor v težkem snu. S strahom vred je minila Stano tudi zamera; malone toplo se je ozrla na trafikantko.

«Bog bodi zahvaljen!» je rekla tiho. «Najhujše je šlo mimo nas. Toda...»

Blanka ji je vzela besedo iz ust.

«Man kann nie wissen,» je odgovorila zaupno, kakor da ni bilo nič rečenega med njima. «Vsekako stopim po doktorja... Ne, nikar ne vi: vaše mesto je tukaj!... Ach, behüten Sie ihn!» je še zaihtela in krčevito uščenila Stano v laket. Nato je stekla iz sobe.

Zunaj je najprej odprla vrata na stopnice in jih zaprla, kakor da odhaja; nato se je po mačje splazila k Stanini sobi. Srce ji je neznosno razbijalo: ali je «diese Schlange» zaklenila svoj brlog

ali ne? Slava Bogu, ključ je bil v ključavnici. Blanka ga je v nenadnem navdahnjenju izdrla, smuknila v sobico in zaklenila za seboj. Obupno je pogledala okoli sebe. Kje je bil nesrečni papir? Njene zelene oči so se ustavile na Stanini postelji. Kar ženska skrije, ženska najde: komaj je segla z mršavimi prsti pod blazino, je že utipala ovoj... Toliko da ni zatulila od veselja!

In tik za tem — od strahu. Iz stričkove spalnice se je razločno začulo Alisino cviljenje; a prvo preizkušnjo je prebila slabo. Vrata spalnice so se odprla. «Takoj pridem!» je nekam tesnobno viknila Stana — in že je bila tu in je tipala z roko po ključavnici. «Kam sem dala ključ?» je mrmrala. «Le kam sem ga dala?...» Toda Alisa — «Das goldene Kind!» je ganjeno pomislila Blanka — ji je bila za petami. — «Onkel Hilarius umira, Fräul'n Stana, ogottogott!» In Stana, diese Schlange, se je zbala za strička in je šla... Blankine misli so ostale vzlic prepadenosti nenaravno bistre. Kakor duh je šinila iz sobice, zaklenila jo, vzela ključ s seboj in splavala v profesorjev kabinet. Še so ji šklepetali zobje in klecala kolena: «Onkel Hilarius umira!» se je še petkrat ali šestkrat oglasilo izza sosednjih vrat... Toda potomki Rubatuttov se je vzlic temu posrečilo, sam Bog si ga vedi kako, da je vtaknila polo ministrskega papirja v prav takšen ovoj, zapečatila ga čisto enako in ga brez večje nesreče spravila pod Stanino zglavje! Niti vnanjih vrat ni pozabila na povratku. Stana pa, ki prav tisti mah — že sedmič! — ni več verjela Alisi, da bi striček resnično umiral, je v svojo radost našla nesrečni ključ na predpražniku in zapečateni ovoj na pravem mestu. Sram jo je bilo, da je v mislih po krivem sumničila trafikantko...

Druga tik za drugo sta se vrnili v spalnico.

«Ali pride doktor?» je tiho vprašala Stana, skesano gledaje trafikantki v oči, kakor bi jo prosila oproščenja za svojo nelepo misel.

Toda moči Blanke Nákrtove so bile pri kraju. Zmanjkalo ji je nog in laži, obojega namah. Odprla je usta in zagrgrala nekaj nerazumljivega.

«Ni ga... doma,» je izdabila naposled. «Ni ga — o Bog! Der arme...»

In je telebnila v nepotvorjeno omedlevico. Vzlic vsemu je morala čutiti do strička nekaj ljubezni, da se je onesvestila zaradi njega...

Ko so jo spravili k zavesti, je jela stokati, da ji je od razburjenja slabo, in je odšla domov, «da vzame kapljice». Z obrazom spačenim od zlobe je odprla stričkovo oporoko.

«Tako, tako!» je pihala med čitanjem. «Ein nezakonski sin und diese Schlange — nam drugim pa nič? ... Prav, prav, naj le ostane ob tem. Le naj računata brez Blanke. Rekla sem, da še ni aller Tage Abend — in res ni bil!»

Raztrgala je oporoko in jo je vrgla v peč. Ob misli, kako bo Stana trepetaje čuvala prazni papir, se je na glas zagrohotala.

«Der selige Salvator bi me bil vesel!» S tem vzdihom je ganjeno vznesla oči k pokojnikovi sliki.

Tisti dan in še mnogo dni in noči se je zdelo, da je prešla usoda na njeno stran. Doktor Balant je z vso odločnostjo proglasil, da ima Hilarij Pernat pljučnico in da ni več upati rešitve.

«Ukrenite, kar treba,» je dejal. «Ali naj gredoč pokličem notarja?»

Nákrtovi dami in Jean Bellé s soprogo so se tiho posvetovali med seboj; nato so enodušno zavrnilo doktorjevo ponudbo. Rahlo-čutje in ljubezen do strička Hilarija jim nista dali, da bi ga sredi smrtnih muk morili s posvetnimi stvarmi! (Dalje prih.)

Franjo Čibej: Umetniško ustvarjanje Ivana Cankarja

II. Izrazna funkcija Cankarjevega pesništva.

Umetnik doživlja; od zunaj, iz spomina, iz tuje duše sprejema vase, neprestano prihaja do njega življenje, ter se potaplja v njegovi osebnosti. A doživljanje je šele prva stopnja umetnikove eksistence, je le predpogoj njegovega bistva; umetnik ima poleg in preko sposobnosti za stopnjevano doživljanje tudi še sposobnost za «izražanje» svoje notranjosti. V vsaki umetnini se izvrši neka objektivacija notranjega življenja umetnikovega.

V vsakem človeku je duševnost združena z motoričnimi reakcijami. V mimiki in gestiki, v jeziku in govoricu prodira psiha v fizični svet. Umetnik ima sposobnost za izražanje v prav posebno stopnjevani obliki. Dosti in več doživlja od povprečnega človeka, a svojo duševnost tudi lahko še v popolnejši obliki izrazi kot neumetnik. Cela vrsta ovir in ozirov, ki jih vidimo pri drugih ljudeh, tu odpade; zato si umetnik dá neposrednejše duška. Podoben je otroku, ki svoje duševnosti ne prikriva, jo temveč nepotvorjeno izraža v svojih kretnjah in dejanjih. V umetnini, zlasti pesnitvi, življenje kar pronica in prodira. Umetnina je le podaljšana črta umetnikovega življenja, v pesnitvi še čutimo pulz, ki je udarjal v pesnikovem dušnem organizmu.

Tok stvarjajočega življenja polje prav tako v umetnini kot v duši umetnikovi. In kakor izkazuje umetnikovo življenje najvišje točke in ure najpopolnejšega bogastva, a tudi neizogibne plehke momente in trenutke duševne utrujenosti in boleti, tako najdemo tudi v zaporedju in razvojni črti umetnikovih stvaritev dviganje in pojemanje, — poleg najmočnejšega nahajamo kose, ki so nadvse človeški in skromni. Umetnine so veren dokaz za umetnikovo življenje, so globok izraz njegovega življenja; v njih je vtisnjena duševna fiziognomija stvaritelja, se «znašajo» nakopičene energije, se ventilirajo podzavestni psihični momenti.

Izrazna funkcija Cankarjevega pesništva je nadvse močna in obsežna. Pesnitev je zrcaljenje duše; v vsakem spisu se ponavlja tiho utrip notranjosti, življenje se odbija v besedi, globoke in težke spremembe substance se razdajajo in spravljajo v stavkih. To podrobneje izkazati, je naša sedanja naloga.

Umetnik se v svojem delu izpoveduje, često čuti naravnost potrebo po izražanju, ventilacija nakopičenih psihičnih energij je zanj nujnost. Sebe razdaja in prodaja, se mora razdajati in prodati. Umetniški poklic ni izbran prostovoljno, sam se vsili, je z muko in trpljenjem združeno poslanstvo, je od usode naložen križ, ki v začetku morda še ni bil zavesten, a se je polagoma čisto izluščil ter prevzel vso dušo.

«Beseda nova, beseda lastna pa se brani papirja, noče na jezik, ne v pero. V srcu je; jasna je v njem, zrela, vpije, da bi ugledala jutranjo luč; ali prirastla je globoko v dnu, iztrgati jo je treba siloma, neusmiljeno, pa naj se razlije kri. Ker iztrgati jo je treba, ták mu je bil dán ukaz, ki se mu ne more upreti; dan mu je bil tisto uro, ko se je v njegovem mladem, prezgodaj razcvelem srcu prvokrat napol zavedno zgenila nova beseda; v tistem hipu, ko je prvokrat, napol še v sanjah, vzkliknil iz globočin...» «Toda globlje, zmerom globlje v grudo segajo korenine, že so razrile prst, razmaknile mogočne skale...; kjer je sanjalo poprej ponižno cvetje, stoje široki, donebesni, temni bori. ...Srce se vije in stiska od bolečine, brani se, rajši bi molčalo; ali molčati ne sme, trpeč mora oznanjati svoje trpljenje, ker taka je sodba in zapoved» (Podobe iz sanj 6/7 in še drugod so klasično formulirani ti odnosi). «Da je bilo po mojem, bi vas bil vse po vrsti ubogal in užival bi danes beli kruh vašega češčenja; toda hodil sem, kakor sta neusmiljeno ukazovala srce in vest» (Krizantema 2). In podobno v Volja in moč, str. 116., kjer opisuje nujnost, ki umetnika sili k izpovedanju. «Obupa naj, skrije se naj, kdor ne more vse do konca zatajiti svoje mladosti in spomina

nanjo, kdor ne more pozabiti, da je videl nekoč visoko med zvezdami svoje hrepenenje in svoj cilj.»

A ne samo, da gre umetniku pogosto beseda težko od srca, često se pridruži k vsemu sramežljivost pred samim seboj, umetnik ve, da se s svojim spisom razgalja pred drugimi. Zakaj vse kar pride iz pesnikovih rok je prav za prav avtobiografija, je povest o glavnih dogodkih duševnega življenja. To, kar se je raztekalo v vse vetrove, se stisne v trda jedra, umetnikova dušna eksistenca je prijemljiva, pregledna in zaznamljiva oblika. A ta jezikovni lik, ta objektivna stvar je taka, da je med njim in umetnikom neki trajen odnos; med stvarjo in človekom je trajajoča vez: v pesnitvi je podana človeška psiha, ki jo je ustvarila; ti liki nas gledajo, ker so podoba po naši podobi. Te forme hočejo, da z njimi živimo, ker v njih je umetnikovo življenje. Od pesnitve gredo linije do človeka ter njegovega srca in razuma. V pesnitvi govori in vzkrika umetnik, njegove besede nimajo samo namena podajati pomene, niso le signali za razna dejstva in ne merijo samo na vrednote. Besede so izraz življenskega toka, so val v vrtincu vitalitete, — življenje se izraža avtobiografično, znaša se notranjost in intimna osebnost v raznih momentih.

«Kadar piše človek življenjepis, — in vse, kar človek piše, je življenjepis (!) — ga časih obide groza, mu zastane vest. Kajti zazdi se mu po pravici, da je predrzno posegel v stvari, ki jih je bil Bog sam že spravil v usmiljeno svojo noč» (Grešnik Lenart, 81).

Drugič označuje umetnika, ki upodablja tujo podobo, a pri tem ne more zatajiti sebe. V umetnino je položil svojo dušo. «Pokaži, kdo si. Ustvari mojo glavo in v moji glavi svojo podobo, ustvari tako, da bo oboje, moja glava in tvoja podoba, ena sama nerazdružljiva lepota... V eni sami noči se je vzdramila tvoja duša in se je sama ustvarila.» (Volja in moč, 47). — «Iz vseh tistih žalostnih zgodb, ki sem jih pripovedoval ljudem, gleda moj obraz; čemu bi ga slikal še posebej?» (Krp. kobila, 14). — Najmočnejše in najjasnejše pa je povedal Cankar to v «Mojem življenju», str. 64 ss. Tu le par odlomkov. «Objektivne umetnosti ni in je ne more biti, dokler je umetnost delo in dih človeka. Kdor je umetnik, kleše v kamen od začetka do konca sam svoj obraz» (66). Umetnik, s tem da daje sebi izraza in duška, prihaja sam do spoznanja samega sebe. «Zdi se mi, da bi bilo koristno, če bi vsak človek očitno povedal o svojem pravem življenju vse, kar more. Nikakor ne zato, da bi se razkazoval po vlačugarsko... temveč edinole, da se razgleda sam po prostranih poljanah svoje duše» (68).

Umetnik v umetnini izraža samega sebe ter motive, ki vračajo v njegovi duši. Kolikor se ti motivi ponavljajo, kolikor trajajo in napolnjujejo cele kose življenja, v toliko postanejo povod in nujnost, da se umetnik vedno znova povrača k njim, da jih jemlje med svoje prste ter po raznih potih pride do njih uresničenja in upodobitve. Vedno znova vpleta iste motive, vedno spet se zarije v svojo bolest in radost, da jih v vedno novi in sveži formi izrazi, da se ob tem procesu umiri in ustali. Često se hoče v umetniku življenje razlesti, zanj je naravnost nujno, da pride in se prenese v umotvor. Potreba po izražanju traja, dokler se delo ne dokonča in uresniči, često traja napetost še dalje, življenje je takó polno bogato, da rabi še nova izrazna pota. Cankar je sam povedal, da je vedel, kako se bodo vsi še tako mnogoštevilni motivi sklopili v enem momentu, se sintetično zlili v enem delu:

«Vse te melodije, oznanjevalke mojih trenutkov (!), se bodo spojile v eno. Vse moje ljubezni, vsa moja brezprimerna sreča, vsa moja nezaslužena prijateljstva in vse moje zvesto zastražene bolesti, vse to se bo spojilo v eno pesem, v eno samo melodijo, ki bo po materinsko zbrala vse drugo skupaj.» (D.S. 1914., str. 406). K temu primerjaj tudi «Belo krizantemo» str. 41.

A Cankar ve tudi, da je ustvarjanje neizmerno težko, kadar mu objamejo dušo najtrša, najtežja doživetja in najgloblja spoznanja. Njegova tenkoslušnost dojema kvalitete, ki jih naš grobi posluš ne občuti. Posledica je, da se pesniku delo zatika in ustavlja, pregloboko spoznanje naredi njegovo besedo težko. Z resnično grozo nam pripoveduje v «Podobah iz sanj», v kratkih in redkih besedah vzkipi v njem jeza nad krivico in v tihi resignaciji in melanholiji gleda na teptano domovino. «Nikoli nisem prav lahko pisal; v teh zadnjih časih pa mi je vsak stavek, ki ga napišem, skoraj telesna muka... če bi bilo vsaj malo solnca, če bi vsaj enkrat lahko dihnil iz polnih, osvobojenih prs, vsaj enkrat lahko pogledal prédse in nase brez strahu, z nezastrtim očesom,» piše v «Podobah» (str. 5). V «Krpanovi kobili» pa tolmači Prešerna, kojega pesmi so prav tako bile porojene iz težke atmosfere: «Da je moja knjiga le moja beseda in da je sramežljiva beseda le senca človeka, njegovih misli in njegovega resničnega pomena, in da je zategadelj moja knjiga le motto mojega življenja in le ime mene samega?... Strah jih je mojega trpljenja» (!) (67).

A ne samo, da teža in trpljenje ustavljata umetniku polet kvišku. Cankar je doumel še nadaljnjo skrivnost: četudi bi z besedo rad prišel do konca, do konca vendarle ne more priti, za poslednjo stvar in zadnjo dušno skrivnost ni besede in iz-

r a z a. Že doživljanje in spoznavanje človeško ima svoje meje, — iracionalno trči na zadnje točke in ne more seči preko njih. A še manj kot spoznanje zmore jezik; tudi tam, kjer je umetnik nekaj doživel in doumel, kjer ima v duhu jasno in konkretno sliko, mu jezik ne more slediti ter onemore sredi ceste.

«Kdor vzame v roko to knjigo, naj premisli, da je porojena iz svetih ur, polnih tihe, neskaljene sreče. ... namenil sem se, da izročim ljudem slabotno (!) podobo, ah samo senco tistih večerov... Kjer se je glasila pesem jasne pretresljive resnice, je zdaj pač le nerodno, komaj razumljivo jecanje.» (Gospa Judit 14.) — Klasičnega mesta iz «Podob iz sanj» str. 8. pa menda ni treba več citirati. «Iz dna, prav iz dna bi se rad izpovedal, iz dna zaklical naglas vsem ljudem... ali poslednjega dna ni, zadnje, za vselej odločilne, odrešilne besede ni, še nihče je ni slišal, ne izpregovoril.» —

Umetnik upodoblja in izraža v umetnini vse svoje življenje; iz tega črpajo njegove pesnitve, odtod zvenijo sladko in osvaja-joče, odtod jih obdaja bolešt in tema. A za umetnika ima ta proces važen pomen in samolastno vrednost, pesnitev opravlja oziroma ima za umetnika «izrazno funkcijo», in sicer v teh-le ozirih:

1. Umetniško delo sproži duševne napetosti, sprosti nakopičene energije, pomiri razburjenje, ventilira nabrane dušne strupe in potlačena doživljanja. Dolgo so vrtali demoni v duši vzbičavali živce; instinkti in goni so se uporno ustavljali zavestnemu hotenju in stremljenju za raznimi cilji, neukročene težnje za ustvarjanjem in omama, katere sladkost je okusil včasih, so kljuvali na dnu ter povzročali naravnost neugodje, ki gre često do boleštnosti. K vsemu pride še teža od zunaj in iz notranjega doživljanja; — če se umetnik vsega tega reši in otrese in sprosti, je jasno, da je zopet v duševnem ravnovesju, — četudi ne v končnem in popolnem.

«Izpovej (!) se še tako vestno in verno, zmirom ti bo v srcu kljuval grenki očitek, da si bil nekaj sila važnega pozabil povedati; ne le nekaj važnega, temveč celo najvažnejše, tisto poglavito stvar, zaradi katere edine si se bil napotil k spovedniku» (Moje življenje 67).

2. Izrazna funkcija pesnitve se udejstvuje dalje v tem, da pesnitev stopnjuje ugodnostna razpoloženja umetnikova. Kakor uživa ljubeči svojo srečo v tem, da jo vtisne in vreže v lubje drevesa, tako uživa tudi umetnik srečo, da more nekaj ustvariti, — ne glede na to, bo li kdo imel kaj haska od tega. Nič ne vpraša po poslušalcu ali gledalcu, morda bi ga bilo celo

sram, kakor bi se zaljubljenec sramoval samega sebe, če bi še kdo drug vedel za njegovo početje. Umetnina zadošča umetniku samemu ter mu dá pozitivnega čustvenega impulza navzgor. Sebe in svoje notranje bogastvo vidi v vsej pestrosti in polnosti, lastno življenje dobiva nešteto obrazov in podob, čustveno stanje se približuje neki končni, v večnost prehajajoči kontemplaciji.

«V tistih urah sem okusil vso sladkost, ki jo more okusiti človek-sostvarnik. Kar je bilo od vekomaj v meni, se je izlilo v vesoljnost in jo je oplodilo in iz vesoljnosti je planil žarek nazaj v mene samega. Sence, ki sem jih klical, so se včlovečile ob mojem ognju, spoznal sem jih koj; polne so bile do roba mojih misli in mojih sanj, moje oči so imele in moj obraz, preživele so moje življenje do kraja, še tisto zadnje, za katero ne vem. Ali vse, kar sem videl, je bilo tisočkrat povečano, razmaknjeno v brezkončnost. Saj to nisem bil jaz, ne jaz, prašek v poletnem žaru! Ni bil en sam obraz, — tisočkrat tisoč jih je strmelo vame! Ni bil en dan, ni bilo eno samo tisočletje — večnost je bila!» (D. S. 1914, 98.)

5. A dejstvo, da umetnik s svojo umetnino da duška sebi, vključuje še neko stran. Umetnikovo življenje «se prenese» na druge subjekte, s čimer se pod 1. in 2. navedena primera še stopnjujeta in povečata. Pesnikova duša se projicira iz lastnega kroga navzven, dušna toplota izžari drugam, lastna sreča «se zrcali» v drugih, zadobi v njih odmev, — kar more zopet vplivati nazaj na umetnika in povzdigniti njegovo duševno stanje. Ni treba, da bi drug človek moral adekvatno doumeti umetnino, da bi jo estetsko, stilno in vsebinsko moral prav tolmačiti. Zadostuje, da je sodoživljajoč dojel umetnikovo intencijo po izražanju sebe, — že to dejstvo samo obrodi svoj sad, in umetniku je s tem dana garancija, da je duševni kontakt zagotovljen.

Tudi o tem se je Cankar točno izrazil. «Ko je vstal ter si ogledal svoje delo, je občutil, da je dobro. Lica so mu zažarela in obšlo ga je mahoma prav posebno poželenje (!), kakor ga dotlej ni poznal. Ozrl se je, da bi ugledal človeka (!); ne morda, da bi mu pokazal podobo(!) in da bi se pobahal (!), temveč... kar tako (!!), da bi ga prijazno pozdravil in da bi mu nekaj povedal, nekaj veselega, karkoli.» (D. S. 1913, str. 215/6). Mislim, da se precizneje in genijalneje ne dá formulirati zgolj izrazna funkcija z intencijo na drug subjekt. —

Sedaj pa še par besed o vsebinski strani Cankarjevega izražanja. Gre za vprašanje, kaj se izraža in ventilira v umetnini ter postane s tem povod («motiv») za umetniško ustvarjanje.

Navaja se, da se izraža v umetnini «osebnost» umetnikova. A zdi se, da je taka določitev presplošna in medla. Kajti jasno je, da se povsod in vsikdar izraža in tudi upodablja «umetnikova osebnost»; a če to vemo, vemo bore malo, — tudi če rečemo, da se osebnost izraža nezavedno ali podzavestno. Mislim, da je neoporečno, če rečem, da se v umetnini izražajo umetnikova doživljanja, dalje umetnikove karakterne lastnosti, dalje njegova ostala trajna psihična zadržavanja, vštrevši tudi instinkte in gone. Predvsem se seveda izražajo čustva ter v njih osnovi življenski tonus in določeni življenski ritem umetnikov. O tem smo govorili že v predidčem članku, v podrobnejšo analizo se tu ne moremo spuščati. Na razgovor morajo priti te stvari pri vsebinski analizi Cankarjevih motivov in problemov. Tam bo treba analizirati Cankarjeva čustva, njegovo trpljenje, njegov sarkazem, njegova potlačena «individualno-psihološko» (A. Adler) pomembna čustva, zagrenjenost njegovih tipov, pubertetne momente njegovih individuov, odnose Cankarja do matere, domovine, etike in religije, in še marsikaj. Tu nam gre predvsem za smer njegovega doživljanja in psihičnega stanja, za formo njegovega izražanja, in sicer v toliko, kolikor se «izraža» v njegovih spisih. V tem pogledu bi rad ugotovil nekatere zanimivosti.

Izrazna funkcija Cankarjevega pesništva ni omejena samo na direktne primere, — kot da bi se umetnik moral vedno neposredno izražati, direktno označiti svojo notranjost, oziroma svojo notranjost upodobiti s tujo duševnostjo. Izrazna funkcija je pri Cankarju mnogo širša in splošnejša, poslužuje se tudi posrednih, indirektnih in simbolnih potov. Skoro ni partije, ni odstavka, kjer bi mogli izhajati brez našega tolmačenja. Ljudje, vnanji dogodki, pokrajine, pojavi v živi in mrtvi naravi ne eksistirajo sami zaradi sebe, temveč le v toliko, kolikor so v odnosu do notranjega sveta, do Cankarjeve individualnosti in subjektivnosti. «Tout paysage est un état d'âme» velja brezpogojno za Cankarja. Zato ni nič čudnega, da besede in objektivne predmete porablja v simbolizacijo notranjosti; slike in podobe, ki jih je ustvarila njegova fantazija, so simbolni izrazi in razne vrste signali ter metafore za notranja dogajanja. Nehote se prenašajo doživljajske energije v simboliko, ki jo moramo prav tolmačiti kot izraz umetnikovega doživljanja. Ne mislimo tu na pomensko simbolizacijo, da je Cankar približno in v prisposobi ter karikaturni shematiki podajal istinitost. Mislimo na izrazno simboliko, podobno kot jo je moderna psihoanaliza izkazala za ljudske pripovedke, pravljice,

mit, misterije, dovtip, sanje. V tem pogledu umetnik iznajde in tvori nove simbole, znanim predmetom daje nove simbolne pomen. «Veliki umetnik ne prevzema svojih simbolov kot fiksne tvorbe iz istinitosti, temveč jih pretvarja tako, da postanejo njegovemu svetu sanj še v višji meri adekvatni, kot so že v istinitem svetu»*.

Cankarjeva izrazna simbolika je bila že od početka zelo močna in mnogolična, tekom let je postala vedno močnejša, na koncu je predvsem odločala. To je razvidno iz njegovega pojmovanja «življenja». To življenje sega preko vsakdanjosti, sega v neko svojevrstno plast, morda celo v transcendenco. Misli in besede se vedno znova vračajo nazaj v preteklost, v mladost in ugaslo lepoto otroških let, se ob dolgem temotnem večeru vzpenjajo v dolgem hrepenenju naprej v bodočnost, v pubertetnem predobčutju in predokušanju bolno in vročično prijemljejo za ljubeznijo in smrtjo, v času vojne klonijo pod moro, ne morejo se sprostiti in zadihati v srečnem ozračju, dojele so veliko in grozno umiranje, doumele življenje, ki je bilo rojeno mrtvo. V «Lepi Vidi», v «Milanu in Mileni», v «Grešniku Lenartu», predvsem pa v «Podobah iz sanj» se je življenje in doživljanje samo izrazilo simbolno. Cankar ni samo življenje «naslikal», v vsem osnovnem tonusu pripovedovanja in neštetih simbolizacijah prodira tozadevno doživljanje in čutenje neposredno. Ne samo mali Lenart, tudi kadet Milavec, kralj Matjaž in kostanj posebne sorte so izrazni simboli, in prav tako pripovedovanje o Milanu in Mileni in njih koncu. Iz vsega zvene dušni motivi, ki se prenašajo v vnanji «izraz» ter dalje segajo v tuje duše. K temu samo odlomek.

«Kje si? Odkod bi slišal zvok tvojega smeha, ihtenje tvoje bridkosti? Kamorkoli si se napotil, koderkoli hodiš, sejal si in seješ cekine ljubezni še na trdo cesto, na goli kamen, da bo vzklila sijajno, drugim radost, tebi večno zasluženje» (Grešnik Lenart, 114).

In še nekaj se dá reči o izrazni funkciji Cankarjevega pesništva. Do izraza ne pridejo le individualno privatna in samovoljno Cankarjeva doživljanja. Izraz dobé tudi razpoloženja in kompleksi, ki so ležali v zraku in kljuvali v življenju marsikoga ter vznemirjali celo dobro. Morda ni bilo ravno vsakomur jasno, za kaj je šlo, a zapisani so bili nekateri motivi v vseh in Cankar je le izrazil to, s čimer so se poedinci borili sami zase in na samem.

---

* Müller-Freienfels, l. c., str. 70.

Zopet pripominjamo, da tu ne gre za podajanje kakih «problemov» ali za to, da umetnik «drži svoji dobi ogledalo» in da je njen kritik, ki jo hoče izpreobrniti. Mišljena je zgolj izrazna funkcija; umetnik izraža pač to, kar je prav tako in vzporedno pri srcu tudi drugim. Za velikega umetnika je baš preizkušnja v tem, da izrazi take momente kot so jih podobne doživljali drugi. Cankarjev vpliv je bil v tem oziru zelo velik. Saj je znano, da so n. pr. nekateri pod tem vplivom uravnali celo svoje praktično življenje.

Ferdo Kozak: Snov

Imel je navado, da je nadrobil v svoja pripovedovanja zmirom kopico svojih spoznanj in misli, vendar ni bil nikdar dolgočasen. Kar je pravil, je navadno zanimalo in kar je bilo vmes njegovega razmišljanja, nas je večkrat prevzelo in pehalo v temeljito razglabljanje. Tako tudi tokrat, ko smo sedeli v topli, napol vaški krčmi in je zunaj legal zimski mrak na zemljo, volnen, od neke visoke luči ves svetel in bel.

«Dovršene umetnine? Že zopet... dovršene umetnine! Koliko nepotrebnih besed se dandanes razsipa na njihov račun in kako malo jih je v resnici! Besede jim menda škodujejo; verjemite mi, vse te-le vaše brezkoristne besede. Če vas pogledam — sami pesniki, literati, vsepovsod sam poklic, na obleki, v očeh, v razgovoru zapisan. Bože moj, bodite rajši ljudje, vsaj malo ljudje — prepričan sem, da boste v samoti toliko boljši stvarniki. — Vi se smehljate, toda jaz mislim popolnoma resno. Vi vsi ste na zunaj preveč modri, na znotraj pa premalo odkritosrčni. Zaradi tega razpravljate venomer o dovršenih umetninah, o najvišji umetnosti in podobno. Seveda! Dandanes gre skoro vsakomur za dvoje: da jih hvali povprečnost, ali pa, da so aktualni. To se pravi, da iščejo novosti in senzacij in da se ne menijo kaj prida za delo, kadar sedajo k njemu. Moderno je, da rešujejo probleme in če jih ni v njih samih, si jih izmišljajo. Moderno je, govoriti o večnosti, o bogu, o odrešenju človeka, moderno je, biti «globok», biti prorok in kaj vem, kaj še. In odtod to brezzvezno jecljanje v neštetih knjigah. Kajti večina si gradi sama svojim nogam bolestone labirinte, ki so bolj glasniki brezcilnosti dotičnika samega, kakor pa reve in propasti zemlje. Pozabili so preorati svojo lastno njivico, pa se hodijo v preteklost učiti besed in modrosti, da niso tako docela nemi. In to, ah, to je usodna zmeta za vsakogar, ki na kakršenkoli način poskuša izoblikovati svoj notranji svet v vidno podobo. Preteklost ne uči, ampak ubija.

Preteklost je blaznost, dokler se vrača z grobov v naše domove in hoče z nami deliti bivališče. Hip, ki je bil, se ne vrne nikdar, toda njegovo truplo je reja bodočnosti. Le tisti, kdor ima pogum, saditi v odmrle plasti svoje seme, bo učakal tudi svoje solnce.

Dejal sem, da je moderno, biti «globok», vendar ne mislite, da sem zoper globine. Nasprotno, toda stvar je preprosta. Si umetnik? Si. Potem je v tvoji notranjosti prižgana luč, ki spreminja okolico v edino tvoje, tvoji notranjosti, tebi celemu sorodne podobe. Kolikor je močna in intenzivna luč, tolika je tvoja umetniška moč. Kadar sežeš preko odmerjenega kroga svetlobe, se izgubiš v temi. S svojo voljo, z namenom svojega razuma pa tega svojega notranjega žara ne boš povečal, kvečjemu oslabil. In če sem dejal, bodite vsaj ljudje, je s tem v neposredni zvezi. V življenju ni važno, če se pehaš in boriš z vse mogočo miselno navlako, če hočeš prodreti skrivnostim do dna, če si ubiješ v glavo, da boš ti prvi izrekel probleme našega časa — skratka ni važno, kaj vse bi tvoj razum rad. Važno je le, kam te vodi žeja tvoje notranjosti, tistega sveta, ki nisi njegov razumski gospodar, pač pa si ti sam, z golimi prsi predan vetru, solncu, nočem, ljudem ali času, če hočete. Važno je, kaj potrebuje ta tvoja notranjost zaradi svoje rasti, tiste prave, edine resnične rasti, ki se zaradi nje drevo prerije skozi goščo k solncu ali se pa recimo cvetlica skrrije v senco, da je njen vonj bolj svež in bolj opojen. In to sem mislil, ko sem dejal, bodite ljudje. Kaj mi pomaga silna misel, če pa ni živa in srce ničesar zanjo ne ve! Kaj mu koristi visoko umevanje, če pa ima zvok razbitega stekla — niti kaplja krvi ni potekla po izkopanih strugah. In dandanes pesnikujete na ta način in pišete na ta način — vsi ste modri, vsi ste borci in glasniki nove dobe, nove resnice, vsi mislite, da se sploh le na ta način podčrtate v javnosti in vendar — kadar vas nihče ne čuje, razpravljate o dovršenih umetninah, ker natanko čutite, da je ni še zapisala vaša roka, dasi ste utrudili možgane in živce na lovu za večnim, genijalnim delom.

Berite mojstre! Berite jih počasi, pazljivo, kakor učenec v prvem razredu svojo čitanko. Vsako delo kos živega mesa, iz srca izruvano bitje, ki zase diha, zase živi in zase učinkuje na svojo okolico. Učite se od njih notranje zakonitosti, oživljene v resničnem izrazu. Učite se in zaslutili boste umetnika in njegovo delo. Da, poudarjam, delo, ki hodi s tvornim doživetjem roko v roki.

Silna, ostra doživetja silijo k ostremu, odmerjenemu prikazovanju, k zakonitosti. In kjer ni takih doživetij iz dna, iz celote, prebiramo besede namesto umetnin. Kajti te so onkraj zavednega

hotenja. Kjer pa je možnost zakonitosti dana, tam pozna pisatelj tudi svojo, iz njegove ustvarjajoče moči izviraajočo dolžnost. Pozna jo, pravim, ker je njen hlapec, ne njen gospod, ker poslušaja, a ne ukazuje. To se pravi, da nad vso njegovo zavestnostjo kraljuje ukaz kakor temna oblast, ki tira energije njegovega bistva v gotov izraz. Zaradi tega ne išče ničesar več na zunaj, pač pa se bori na znotraj in grebe iz zakladov neznanega v sebi vrednote, ki bi bile dostojne in sposobne posode spočete prikazni. V teh trenutkih razsvetljenja mu ni dano računati s samim seboj, z mejami svojih plastičnih zmožnosti in morda celo mimo njih iskati afirmacije za svojo privzeto zmiselnost. V teh trenutkih je le delavec, ki niti za hip ne odmakne oči od žive snovi v svojih rokah in ki mu je trenutno vse. Ona ga sili obvladati elemente njegove narave in ga tira v skopuško trdosrčnost do samega sebe. Uči ga, ukloniti se njenim oblikovnim potrebam in posvečati vse svoje znanje, svojo silo in svoj sok tisti zakonitosti, ki jo zahteva njeno najintenzivnejše, najčistejše življenje. Tako pojmem mojstra in resnični umotvori so me prepričali, da mislim prav.

Nikar me ne razumite napačno! Nobenih programov nimam v mislih. Ničesar izključujočega! Govorim le o tistih trenutkih, ko prične za umetnika delo, ko se vse čutne sposobnosti bore za zakonitost organizma, čigar luč življenja je spočela duša. Brez zavestnega umevanja in spekulacije — čisto preprosto — kakor kadar hoče človek povedati svojo besedo. Tu nimam v mislih nobene posebne lepote, take ali take — pač pa vse, kar nosi, kar kaže življenje; saj končno je to vsega pod solncem edino znamenje in znak.

Da, berite mojstre! Berite, recimo, njihove povesti. Velike zgradbe prenesejo zmirom manjše neorganične pogoške in zablode. Toda povest je utrinek, ki ga brez polnega, nezastretega žara sploh ni. Povest je blisk, ki iztrga iz noči neko lice ali dogodek. Treba je zajeti žarišče življenja, bistvo, sicer splahne neuravnovešena prikazen nazaj v temine.»

Pričelo se je pričkanje in prerekanje, menda predvsem zaradi tega, ker je bilo mnogo navzočih prizadetih. Toda on ni bil skop z odgovori; celo najtežjo oviro, zakaj da nam vse to pripoveduje, je prešel z lahkoto in polagoma se je trušč polegel. On pa je imel svojo luč pred očmi in se ni mogel odvrniti od nje. Pričel je znova razlagati lepote povesti, naenkrat se je pa naslonil na peč in nas pričel motriti drugega za drugim.

«Mislite, da ni med vami nikogar, ki bi recimo približno tako gledal na svet kakor jaz? Ki bi nosil v sebi vsaj približno enaka čuvstva kakor jaz? Gotovo je! Kdorkoli! Dam vam snov za

povest... Kdor hoče, naj jo premisli in poskuša ujeti njen živec. No!»

«Iz življenja! Iz lastne izkušnje!» smo hiteli vsi vprek, vsi pripravljeni na njegovo pripovedovanje.

«Odkod pa,» se je smejal, dočim mu je v očeh vzplapolala zamišljenost. «Evo, snov, če ne več, vsaj za kratek premislek. — Ampak najprej še kratko vprašanje.

Tako-le, ko vas gledam, vse še skoro na pragu življenja — kaj ste bili že kdaj kakšni ženi njena topla, tiha iluzija, njen sen... Ste kdaj vzdrhteli ob pogledu temnih oči, ki so vas gledale drugače, kakor se gleda v strasti ali za šalo ali kakorkoli. Tako, kadar se vam zazdi, da ste slučajno odkrili tam v duši tistih gorkih tolmunov rahel, lep smehljač, ne naravnost vam darovan, pač pa na znotraj poslan... Tako se žena smehlja v svojo notranjost nečemu, kar je že dolgo utripalo in grelo v njenem srcu in kar se je pričelo naenkrat razvijati kakor opojen cvet — zaradi vas. Mislim, da so za mladega moža taki trenutki nekaj najlepšega. To ni ničemurnost, kar se takrat zgane v srcu — to je čista, mlada radost, življenje samo, ki je pod navlako mladostne bojzani in nejasnosti žejno čakalo svoje potrditve, glasnika, ki ga popelje iz temnih stebrišč na široko, solčno poljano. — Teh močnih, neskajenih občutij sem se spomnil, ko mi je oživela v spominu moja «snov», ko sem namreč bil tudi jaz podoben sen neke žene, vendar v tako čudnih okoliščinah, z baš nasprotnimi čuvstvi, kakor sem jih poprej omenil. Vi se mi boste morda smejali, meni, junaku... Toda jaz nisem bil junak. Vse prej nekakšna žrtev nesporazuma, nediskretna priča, ki bi morda nikdar ne videl tega, kar sem, če bi mi vrtoglavost slučaja ne ravnala koraka. Odtod i moja zbežanost, moja zadrega — no, sodite sami.

Takrat — kadarkoli že — sem živel v tujini, večkrat neodgoren svojemu življenju in življenje meni. Predpust se je bližal h koncu in posečal sem zadnje zabave. Seveda brez maske. In kot neplesalec — iz radovednosti, preobilice časa in tako dalje. Težje bi danes navedel pošten vzrok, če bi ostajal doma. Tako sem se nekega večera zopet znašel sredi vrtinca okusnih in neokusnih mask. Ozračje predpustne zabave ima nekakšna posebna svojstva, ki vas zmirom privlačujejo, dasi ste se morda na vseh podobnih prireditvah dolgočasili. V polotroških letih je ženska družba približno podobno vplivala name. Bil sem plah in nisem niti pomišljal na pogovor na lastno pest; nasprotno: bil sem zmirom nekam pri tleh, nezadovoljen in nesvoj — in vendar sem zvečer legal v posteljo z nerazumljivo jasnostjo v

srcu, kakor bi doživel nekaj posebnega. Temu vzrok je predvsem tista možnost nečesa brezimnega, dih neznanega, ki sloni in vabi onkraj meja zavestnosti.

Tisti večer sem se morda zares dolgočasil. Nekaj je stalo med menoj in splošno razigranostjo, kar me je sililo k skoro resnemu motrenju in ni dalo srcu, da bi utripalo z okolico. Morda sem bil pred vrati še lovec doživljaja, toda komaj sem prestopil prag, ne več. Bržkone se je oko že preveč privadilo sličnim vtisom. Hodil sem iz dvorane v dvorano, gledal mimo švigajoče maske, kakor blago v izložbi in se od plesa do plesa pripravljaj, da pojdem. Seveda nisem šel. Obsedel sem v vrsti gledalcev-neplesalcev in starejših gospa — kakor bi hotel zadostiti posebni radovednosti in zanimanju.

Svet je norel. No, saj veste sami. — Zanimivo je, kaj prav za prav peha človeka ob takem času v podobna izživetja svoje notranjosti. Skozi katere koticke človeškega srca je udela taka predpusna noč svoje nitke nespameti, da je vse tako složno in skladno nanizala nanje! Radost? Premalo. Otroškost? Kdo ve, kaj je spreletelo srebrno devojko z zakritim licem, da mi je naenkrat sredi plesa vrgla z ročico šop poljubov? Zjutraj sem jo videl na verandi v objemu mladega moža. Kaj je premešalo možgane postarnega gospoda, da je stopil na čelo razposajenega roja mask in preletel z njimi dvorano, kakor ponorel satir? — Nekdo mi je nekoč pravil, da ga včasih prevzame nekak svetel občutek, ko bi najrajši skakal in počel vsakovrstne neumnosti. 'Če sem sam', je dejal, 'se zabavam z neartikuliranimi glasovi, ki bi delali čast hiši, ki je nočem imenovati.' Zdi se mi, da se ob takih nočeh prebujajo v ljudeh podobni momenti, oziroma, da se odpro v njihovih dušah vrata skrivnostnih izbic, odkoder veje nekaj, kar se sicer izživlja le v mejah dostojnosti in družabnih običajev. In v mejah vsega onega, kar imenujemo pametno. V takih nočeh so zlomljeni okvirji družabnosti, pozabljen je red, pozabljen običaj — instinkti vodijo njegovo veličanstvo Brezumje v vrtove svojih iluzij. In ž njimi gre radost, otroškost, sladkost in celo brezštevilno spremstvo, čigar člani niso zmirom krščeni na eno samo ime; včasih so varljivi ptički, ki se preobražajo v rokah svojega gospodarja kakor aprilsko vreme. Da, verujte mi — jaz spoštujem človeški rod. In eden važnih vzrokov tega mojega spoštovanja je baš ta praznik brezumja, ki ga je človek oživel z vso skrbjo in ljubeznijo — za izprehod svoje nezastrite dobre volje, za smeh in posmeh, za vrisk in ogledalo vsem ograjam, kar jih je resen in z nagubanim čelom, siten in strog, zgradil s svojimi navadami, lažjo in zakoni.

Dejal sem torej, da sem sedel med gledalci. Moja soseda je bila približno štiridesetletna gospa, z močno ostarelim licem in velikimi, otroškimi očmi. V mladosti je bila bržkone lepotica, zdaj pa je z vso svojo zunanostjo, z načinom svojega obnašanja, skratka z vsem, pripadala vrsti bitij, ki jih zmirom rad srečam v življenju, ki sem jih zmirom vesel in ki mi potrjujejo moje globoko v srcu shranjene pojme o človeku. Da, resnično, dasi bi te pojme težko podrobno opredelil; kakor vse, kar živi, oziroma, kar je življenja sposobno, tudi oni niso prijemljivi kakor predmeti in v tem je tudi njihov čar, njihova skrivnost.

Oči moje sosede so bile velike, tople in otroške. V njih je odseval kos sveta, ki se mi je zdel že davno znan in drag. Pač zaradi svoje jasnosti in prisrčnosti, lik zunanjega sveta in njegovih vrednot, nikdar omejen, čist in jasen. Čutil sem človeka. In srečati na svetu človeka, je mnogo in se prav za prav redko dogaja. Sicer, boste dejali, kamorkoli pogledaš in tako dalje. Toda jaz imam v mislih svojega človeka, tistega, ki ga jaz omenjam s svetlo krono tega imena. Tistega, ki ga zaslutite sredi množic in sredi vesoljstva samega, vsega posvečenega skritim plamenom lastne rasti, enako iskrenega v trpljenju kakor v radosti, brez prestanka se obnavljajočega iz živih vrelcev svoje nature, pa naj nosijo s seboj luč ali mračne viharje. Tistega, ki je zaradi teh svojih neposrednih vezi z zemljo svet za sebe, čigar osebe nikdar ne čutite, pač pa le njegovo pot. Moj človek ni računar z okolico in ne sam s seboj, moj človek je račun vidnega in nevidnega sveta, je izraz sebe, izraz v posodo enega življenja strujenih predpogojev gibanja, rasti in razvoja. No — težko razlagati; so občutki, ki hodiš z besedo krog njih in jih ne ujameš vanjo — poveš dvakrat preveč in označiš premalo. Vseeno. Mene je obraz tiste žene napolnil z močno neposrednostjo, s svobodnim razpoloženjem in celo z radostjo. V njenih očeh je živel še popoln otrok, kakor da se ga niso dotaknila leta in ne doživetja. Tam je kakor v svetli kapelici prebivala še deklica iz davnih let, živahna, močno tenkočutna, prisrčna in naravna — deklica, kakršnih je svoje čase precej odgojilo meščanstvo, ob domu in njega tradiciji. Slutil si v krvi nekakšno domačo plemenitost, ki je tako nenavadno ostro podčrtana lastnost deklet, ki so z bogatim srcem in duhom sprostrle v življenje svojo mladost in so že naprej sprejele v svoje bitje bolj dolžnosti do tega življenja, kakor pa njega srečo. Taka bitja navadno posegajo po sreči v zadregi, z neokretno roko, ker so zmirom v doživetju vsa obsežena, z vso svojo žensko naravo, brez morebitne opredelitve ali pridržka. No — iz tistih oči je lila neka posebna luč na ves

pojavn, ki se je zdel kot zrela žena sredi šumnega predpusnega vrvenja provincijalen, a deloma nedozorel. Toda mene so privlačevale oči in zdelo se mi je, da imam poleg sebe znanca, prijateljsko bitje.

In sam nise dobro vedel, kdaj in kako — pa sva se razgovorila, kakor bi bilo to samo po sebi umevno. Ste bili kdaj mladi — v tujini sredi neznanih vam ljudi, z intenzivnim, polnim življenjem v srcu, ko sprejema človek vsak dan tisoče vtisov in jih svetla luč neizrabljenega mladostnega zanosa, najtišje vere in neposredne močne radosti kiti z glorijslavnostnih dogodkov, ki se kakor zlata veriga ugrezajo v globine srca, da jih nikdar več ne zabriše čas in pozabljenje? In ste kdaj v takih časih srečali bitje — kogarkoli — ki se je nenadoma pojavil pred zavesami vaše bogate samote in so mu vaši zakladi, mu je vaš stoteroobrazen svet ugajal — še več —, da je le naznačil, kakor da je tod doma, da ga vaša last ogreva, veseli in mu je blizu? O, jaz sem v takih primerih premetal svoje srce od vrha do tal, vse sem razkazal, vse sem razodel — da, bil sem otročji čez mero in me je bilo včasih celo sram, ko je splahnilo prvo navdušenje. Omenil sem to, da razumete, da nama — meni in tisti gospe — ni manjkalo snovi pogovora, da je tako čudno preprosto tekla govorica, kakor če zajemaš iz polnega vodnjaka. V njenih besedah, opazkah, v njenem pojmovanju — povsod sem čutil dihanje znanih notranjih utripov, sledove istega sveta in istih teženj, skratka — vsa noč je bila vesel sprehod po dragi, domači pokrajini. Pred nama je norel svet, toda zdaj že nekje daleč, ne več v popolnoma prijemljivi resničnosti. Proti jutru sem se zagledal po dvorani in ko sem se obrnil, sem presenetil svojo sosedo, kako so počivale njene oči na meni. Videl sem tisti zamišljeni smehljaj oči in moj občutek je bil podoben radosti, kadar se koplje v toploti zelo mile naklonjenosti — recimo materinske.

Noč je minila — lepa noč! Pozneje zremo na take dogodke s treznejšimi očmi in jih presojava kot šolo svojih prvih stopinj po svetu. Toda takrat je bilo srce veselo in pokojno, doživelo je lepo noč — in jaz govorim zdaj v zmyslu tistih časov.

Kako smo šli domov, kako sem spremljal celo družbo — postransko. Poslovali smo se pristrčno in prijateljsko, izmenjali naslove in s tem bi nekdo, ki se ukvarja s pisanjem zgodb in človeških usod, zaključil prvi del.

Da! Drugi del je sledil kmalu in ga ne bom na široko razlagal. Besede bi bile odveč — treba le, da se uživiš in razumeš. Tako

absolutno razumeš, kakor vse, kar se v življenju res zgodi — meni, vam, nekomu drugemu, komurkoli.

Moja znanka z zabave je živela nekje na deželi in ko je minil mesec, dva, sem prejel pismo, da so jo opravki pripeljali v mesto in da bi jo morebitno svidenje zares veselilo. Šel sem tja, kjer sem vedel, da jo najdem — bolj zaradi vljudnosti, kakor pa neke resnične, notranje potrebe. Bože moj, kdo bi mi zameril! So stvari na svetu, ki jih okoliščine, razpoloženje in kdo ve kaj še, rode le enkrat, ki jih ni mogoče ponavljati, same pa niso nobena naravna podlaga kakšnega nadaljnjega razvoja. Šel sem torej, da se odzovem vabilu. Našel sem precejšno družbo — isti ljudje, kakor pred meseci na zabavi. Par šal, par družabnih pogovorov — večer je bil že pozen, ko smo stopili na cesto in se razšli. Spremljal sem gospo do njenega doma in sem prav za prav šele ob luči svetilk nekako jasno uzrl njeno lice. Zdelo se mi je, da ni vsa ista, kakršno sem poznal. Krog ust je drhtel čuden smehlaj, nekam otroško ubog in slab, kakor bi skušal prikriti nekaj težkega, nekaj globoko v srcu shranjenega. In tisto v srcu je bil oster nož, čigar blesk sem zaslutil, pa ga nisem mogel razumeti. Čim pozornejši sem jo ogledoval, tem bolj sem bil prepričan, da se v njej nekaj godi ali se je zgodilo, nekaj, česar jaz nikakor nisem mogel pojmiti in sem se čutil naenkrat tujca, daleč od njene hipne notranje resnice. Beseda mi je zastala — vedel nisem, kaj bi govoril, da bi morda ne motil njenih misli — skratka, komaj sem čakal, da prideva do njenega doma. Kajti meni je zmirom neprijetno, kadar vidim nekoga v intenzivnem pogovoru s samim seboj, pa mi on sam niti z besedico ne omeni, kaj je v njeni — ti pa moraš vztrajati in ne veš, kaj bi in kako. Tako sem se oddahnil, ko sva obstala pred neko hišo. Tem bolj me je pa presenetilo njeno povabilo na čašo čaja ali kaj že. Vseeno, kaj! Glavno to povabilo. Pogledal sem jo — ves njen odgovor je bil zopet tisti ubogi, žalostni nasmešek. In v očeh se je nekaj utrnilo, kakor strah ali boleost; morda oboje.

Ko sem stopil v sobo, sem naenkrat razumel vse. In od tistega trenutka, pa do jutra sem preživel trenutke, ki bi jih sploh ne mogel z besedo točno označiti. Žalost, usmiljenje, groza, nemoč, zadrega, sram — vse se je mešalo v meni in me pehalo v neizrekljivo mučno razpoloženje. Bilo mi je nečesa žal, rad bi govoril besede, ki bi bile tople in dobre, pa mi je jeklen molk ležal v grlu. Nikar! Ne smejte se! Pripovedovanje se zdi morda smešno. Toda dogodek sam ni. Zaradi tistih njenih oči ni. Poznam doživetja, ki ostanejo v srcu vse življenje in jih noben čas ne izbriše. So to doživetja, ki se zajedo v meso, ki užgo tam svoj

spomin, ki ostane zmirom enako svež in jasen. Njenih oči ne bom pozabil. Bile so strašne, vsaj meni nerazložljivo strašne. Ko je obstala sredi sobe in sva se spogledala, ko sva se razumela, naenkrat in brez besed — ta čas so se v tistih očeh odražali dogodki. Pristrčna otroškost je izgubila svojo jasnost, svojo mirno luč. Strah in občutek krivde sta se borila z neko noro odločitvijo, z voljo, ki se je bogvekdaj kakor nenaravna spaka izruvala iz srca in tirala vse bitje k nekemu cilju. Ste videli otroka, ki ga tare blazen strah pred strašno, brutalno kaznijo, ki z milo prošnjo v očescih, z zadrego in s priznavanjem krivde, obenem pa z zadnjim svitom upanja že napol sklanja glavo, da sprejme nečloveške udarce? Take so bile njene oči. In še več. Kadar se ponuja žena, ki je že davno pozabila na dekliško pojmovanje dogodka, gori v njenem licu le strast in poželjenje. Ta pa, ki je stala pred menoj, se ni ponujala nikdar. Zaradi tega ji je oblival obraz dekliški sram, ki je tako neskončno žalostno razkrival tega popolnega otroka — vso njeno zadrego in muko, s katero se je boril. Bila je bolj podobna devici, ki so jo vrgli na cesto, da zasluži s svojim telesom denar za očetovo žganje, kakor pa štiridesetletni ženi.

Molčala sva ves čas, dokler ni izginila med nama zadnja nejasnost. Minute neke čudne, težke tragike, ki je z vso svojo težo padala njej na dušo. Sedla je k oknu, s hrbtom proti meni in tedaj mi je tih, ugasel glas pričel praviti povest — morda vsakdanjo, morda nezanimivo — vendar povest žalostnega življenja, ki je podobno slabotni lučki tam nekje na deželi pozabljeno in nemo žrtvovano dogorevalo in ugašalo. S triindvajstimi leti je dobila moža, ki je dve leti po poroki zbolel. Bolezen v hrbtenici ga je položila v posteljo, ki je ni več zapustil. Mesto žene je postala bolniška strežnica. Petnajst let! Ves ta čas se je pokoravala usodi, ves ta čas je pozabila na mladost in na svojo naravo, in ostala, kar ji je spočetka odločila njena ljubezen. Tako vse do dne, ko se je nenadoma odprlo v njej brezno, ko je kri z zadnjimi, še neumrlimi silami kriknila po utešitvi, po življenju. «Nikdar prej,» je pravila, «se nisem zavedela te strašne možnosti. In nikdar prej nisem doživela nekaj tako močnega, tako surovooblastnega, ko sem prenehala verjeti vase, ko nisem več vedela, kdo sem — mimo mojih oči je šlo par noči, ko sem gorela; zjutraj sem se sama sebi zdela podobna živali in bi vpila od sramu. Toda moj ponos je zgorel, moje moči in moje zaupanje je zgorelo — zgodilo se je. Vedela sem, da blaznim, pa ni bilo nikjer nobene opore več, nobene pomoči. Razum je požrlo brezno,

ogenj se je razlil preko pojmov in vere srca in če bi umrla — za ceno smrti, četudi — morala sem!»

Glas je pripovedoval počasi in brez razburjenja, kakor bi prihajal iz čudnega, na smrt spominjajočega miru. In ko je čez čas utihnil, se mi je zdelo, da je tišina, ki je zalila sobo, le nadaljevanje tega glasu. Nisem imel poguma, da bi jo prerušil. Čutil sem v sebi neko dolžnost, da počakam, dokler se vse ne izvrši, do konca — dokler ne zapade sneg žalosti in brezupja ta sveži grob in bo vse potihlo in brezglasno izročeno smrti, onostranosti, odkoder ni več vrnitve k solncu.

Siva jutranja luč je že priklicala stene sosednje hiše iz teme, ko sem stopil k oknu, da se poslovim. Zagledal sem nepremičen, bled obraz in ugasle oči, iz katerih so počasi kapale hladne solze, kakor iz prevrnjene, razbite čaše. Šel sem brez slovesa in sem tiho in narahlo zaprl vrata za seboj.»

B. Borko: Nikolaj Berdjajev

(Nadaljevanje in konec.)

III.

Iz kakih idejnih vrelcev izvira miselnost predstavitelja novega ruskega idealizma, Nikolaja Berdjajeva? — V navedenih treh knjigah, zlasti pa v «Smyslu istorii», se Berdjajev često dotika spoznavalnega problema, ki je jedro njegovega svetovnega in življenjskega nazora.

Predvsem ugotavlja negativno vrednost empiričnega spoznavanja in nezadosten obseg z logičnimi dedukcijami izgrajenega racionalističnega in tudi idealističnega spoznanja. Noben filozofski sistem ne more utešiti človekove žeje po neznanem, dokler nudi vznemirjenemu duhu zgolj nezrele sadove izkustev in logike. Duhovitost ne more nadomestiti duha v njegovi nedeljivi, večni celoti. Tak duh se pojavlja v človeški duševnosti po intuiciji in inspiraciji; njega zaznava predvsem človekova religioznost. To je spoznanje, ki gre skozi srce. Misli so stare, saj je že Pascal zapisal v svojih «Pensées»: *Nous connaissons la vérité non seulement par la raison, mais encore par le coeur... C'est le coeur qui sent Dieu, et non la raison*. Spoznanje je sad višje milosti, ki prihaja v srce, ni pa izsledek znanstvenih metod. Na drugi strani pa je svetovni nazor v očeh Berdjajeva zgolj izraz prevladujoče kulture. V večnem izpreminjanju kultur so lahko včeraj trdni nazori danes le zanimivo poglavje kulturne zgodovine. Empirične vede so v 19. in 20. stoletju tako zaslepile

zapadno človeštvo, da sploh nima enotnega svetovnega nazora, kakor ga je imelo v religioznih dobah in celo v prosvetljeni dobi. Ali je materializem tak nazor? Berdjajevu se zdi materializem za uspešno propagando prirojena dogma, produkt namišljene vere v dokončna dognanja empiričnih ved. Teh dognanj pa zaman čakamo, ker se n. pr. problem zmisla človeškega življenja in problem božanstva ne bosta nikdar rešila empirično ali z logičnim aparatom. Je li agnosticizem s svojo najmodernejšo izdajo — relativizmom — svetovni nazor omikanega človeka? Pozitivizem ali pragmatizem? Nekoč je imelo zapadno človeštvo vero v znanost in filozofijo. Danes te vere ni več.

Berdjajev vidi v današnjem duhovnem razvratu zgolj zahanjanje «racionalističnega dne v kulturi». Nasproti kaosu postavlja enotnost in sintezo; to bodi življenska sila novega srednjega veka. Kakor drevesne korenine v zemljo, segajo njegove misli in zamisli v tankih nitih globoko v idejna pratla človeštva. Dvoje spoznanj se vsiljuje človeku, odkar razmišlja o svetu in o sebi: prvo je mitologem, ki so ga odkrili Hebrejci in tudi Indijci. Hebrejski mitologem je prešel v krščansko gnostiko in je še danes živ miselni vrelec. Drugo spoznanje je filozofem, ki ga je izdelala grška filozofija. Tudi ta je vir današnje zapadnjaške miselnosti. Človeštvo je že dolga stoletja na razpotju med obema. Mitologem stremi po spoznanju noumenona, t. j. notranjega bistva vsake bitnosti, medtem ko druga struja raziskuje fenomen, t. j. vnanjost sveta. Med obema je razlika kakor med človeškim obličjem, ki izraža nastroj notranjosti, in silo, ki giblje to notranjost. Vse je v večnem sporu med formo in vsebino. Naša kulturna zgodovina neprestano valovi v teh dveh smereh. Iz prve izhajajo idealistični pojavi, verski nazori, mistika, dejanja inspiracije in občutja lepote in harmonije, tu je vir romantiških smeri v umetnosti; iz druge pa se oblikujejo znanost, tehnika, materijalizem, intelektualizem, racionalna miselnost, skepsa, sodobna civilizacija, naturalizem. Odtod usodno nasprotje med različnimi kulturami in zgodovinskimi dobami. Srednjeveška miselnost je izviralala iz mitologema. Nje najvišja stremljenja so bila usmerjena k spoznavanju noumenona. Podlegla pa je vplivu humanizma. Zgrabil jo je nasproten miselni tok, življenje se je obrnilo zopet nazven, k videzu; tako je nastala kriza zapadne kulture. Humanizem je sploščil sodobno mehansko civilizacijo z vsem njenim malikovalstvom fenomena, vnanjosti, površnosti, naivno gledanega videza prirode. Kakšne sadove bi rodil človeški razvoj, če bi se kretal na poti mitologema? — vprašuje Berdjajev in odgovarja v «Smyslu historii» in v «Filozofii neravenstva» z analizo današnje

družbe in nje civilizacije, ki je verno obličje povprečnega evropskega buržuja. Toda civilizacija brez kulture ne more biti trajen pojav. Sodobna Evropa se po zlomu materializma, ki mu je že Nietzsche pel pogrebno pesem, vrača počasi k izhodišču svoje krize. To je somrak kulture, prehod skozi nočne temine k zarji novega dne.

Berdjajev vidi ta prehod v povsem konkretnih oblikah. Predvsem ga zaznava v negativnem stanju sedanje kulture, nato pa v dejanskem iskanju metafizike, etosa in idejne sinteze, ki se pojavlja čedalje bolj v evropskem človeštvu. Sodobno življenje se s svojim dinamičnim tempom nujno oddaljuje helenskemu življenjskemu idealu, iščoč v vsem smotrenost, tendenco in sistem. Preroška vizionarnost zmaguje nad filozofsko dijalektiko; spojitev sanjarstva z razvitim čutom za konkretnost zbližuje zapadno duševnost z izraelsko-srednjeveško miselnostjo. Svet se mora vrniti k mistiki in mitologiji.

Ta smeli zaključek poteka iz globoke gnostiške duševnosti Nikolaja Berdjajeva. Samo če ga postavimo med krščanske gnostike, nam postane umljiv. Od tod pa sega njegova metafizika v grško filozofijo in sicer preko Platona, ki mu je dal vero v realnost Idej in Logosa, k predsokratskim mislecem, posebej še k elatom. Teologija Nikolaja Berdjajeva je bolj mistika nego skolastika. Izmed mistikov posebno čišla Jakoba Böhma. Od gorliškega čevljarja, ki je vplival tudi na Schellinga, je povzel idejo o «temnem značaju v Bogu», ki je nekako izhodišče njegove metafizike. V tej, kakor mrak gotiške katedrale skrivnostni temini je bil zarodek človeštva; iz nje je izšel tudi Kristus, ki je rešil za večno odnos človeka z Bogom. Krogotok vesoljne zgodovine, pot Idej skozi Kozmos, ima tu izhodišče in zadnji izliv.

Berdjajev skuša dati besedi mit spoznavalen pomen. Mitologija je v jedru ontologija in človeško spoznanje izvira iz idej, ki so simboli Absolutnega. Spoznanje je tedaj ontološko-mitološko in simbolično.

IV.

Iz spoznanja se organsko razvija to, kar se zdi Berdjajevu poglavitni smoter razmišljanja: njegova filozofija zgodovine. Kakor hitro je zavrgel racionalistično in pozitivistično filozofijo in vzpostavil metafiziko, ki jo je bil Comte tako slovesno pokopal, je moral najti idejno izhodišče zgodovinskih sil. Zanj niso mogli razvijati človeške zgodovine zgolj prirodni pogoji in vplivi, gospodarski procesi in socialne težnje. Kakor je vse človeštvo izšlo iz temin božanstva, kakor je človeško spoznanje ontološko, tako

je tudi vsa zgodovina človeštva v luči te miselnosti rezultanta prvinskih Idej, ki so za človeštvo prav tako važne kakor elementi za kemično prirodo.

Iz filozofije zgodovine je našel Berdjajev v ruski literaturi več poizkusov. Že sama pravoslavna teologija, ki je bila pod močnim vplivom starokrščanskih, osobito bizantskih piscev, je silila k razčiščenju problema, kakšen smoter ima v luči krščanskih idej neskončno valovanje človeštva z njegovimi neprestanimi boji ter socialnimi in političnimi krizami. Nekateri slavjanofilski teoretiki, kakor Aksakov, dalje Vladimir Solovjev in N. F. Feodorov, so zapustili izvirne poizkuse iz ruske in vesoljne filozofije zgodovine. Zanimivo koncepcijo filozofije zgodovine je podal Dostojevskij v «Velikem inkvizitorju» («Bratje Karamazovi»). Sploh je ruska literatura od petrovskih časov sem očitovala stremljenje, dognati zmisel zgodovine, predvsem pa zmisel Rusije kot prevodnika dveh dozdevno nasprotnih tokov človeštva — iztočnega in zapadnega — kot svet, ki združuje dvojje kulturnih hemisfer. Berdjajev je skušal s svojim filozofično podprtim sistemom filozofije zgodovine združiti vse te poizkuse in odgovoriti Rusom in preko njih vsemu človeštvu na vprašanja, ki napram njim zlasti ljudje na prelomu epoh ne morejo biti ravnodušni: Kaj je zmisel zgodovine, odkod, kam in pod vplivom kakih sil gre razvoj človeštva?

Berdjajev deli filozofijo zgodovine na dva dela: filozofijo družbe in filozofijo kulture. Obema je skupno ontološko izhodišče, obe nastajata iz idejnih valovanj in življenskih konfliktov. Zato sta kultura in družba stalno združeni in premaknitev kulturnih središč mora nujno premakniti tudi družabne temelje. Ko je humanizem premaknil idejni center srednjeveške miselnosti, se je jela razvijati buržoaska miselnost, ki je zmehanizirala kulturo in jo izpremenila v plitvo civilizacijo. Paraliza te miselnosti, ki jo očituje naš čas, povzroča razkroj meščanske družbe in daje prosto pot revolucijskemu premikanju družabnih plasti, kakor se kaže izredno plastično v ruski revoluciji.

V nasprotju s pozitivističnim in naturalističnim promatranjem zgodovine smatra tedaj Berdjajev, da so tvorne sile vseh zgodovinskih izprememb ideje. Tragika človeštva je prav za prav v tem, da ne more doseči blaženega ravnovesja med snovjo in duhom, med idejami in stvarnostjo. To je tista nepopolnost človeške nature, ki poedinca in narode večno nagiblje k zlu in ki jo je krščanstvo simboliziralo z izvirnim grehom. Zgodovinski razvoj človeštva je v jedru drama odnosov med človekom in Bogom, med idejami in gmotnimi silami. Zgodovina ni odraz slepe igre

prirodnih sil in zakonov s človeško voljo, ni samo kronika konfliktov med nagoni, strastmi in gmotnimi interesi, kakor trde prištaši historičnega materijalizma, zakaj življenje ni brez zmisla in njegovo transcendentno izhodišče, ki vanj Berdjajev trdno veruje, določa vsemu dejanju in nehanju smotrenost. Le-ta obstoji tudi v vesoljnem kozmičnem dogajanju, v gibanju zvezd, v nastajanju, razvoju in razpadanju svetov, v vsem, kar giblje in oblikuje vesoljno materijo in ravna nje attribute.

Zmisel zgodovine je tedaj v tem, da človeštvo išče in realizira svoj absolutni smoter. «Vsa zgodovina je polna iskanja božjega kraljestva. To iskanje je skrivna duša zgodovine, nje najsvetejše. Vsi zgodovinski smotri so podrejeni temu absolutnemu smotru, vsi smotri postajajo sredstva. Zgodovina sama je po svojem tajnem zmislu zgolj «dviženje k Carstvu Božjemu», pravi Berdjajev v 14. poglavju «Filosofie neravenstva». Iz tega vnaprejšnjega «smotra vseh smotrov» izhajajo organsko-tvorne sile družabnega razvoja. Doslednemu idealistu je delovanje prirodnih sil in ekonomskih zakonov spričo smotrenosti človeške zgodovine sekundarnega pomena, kakor je naturalistu idejni svet zgolj odsev prirodnih sil. Berdjajev je izpeljal svojo ideologijo do zadnjih konsekvenc. Prišle so na svet, v človeško življenje ideje ljubezni, sreče, dobrote, lepote, dolžnosti, kreposti, dela in usmiljenja. Človek-posameznik jih mora vtelesiti v malem, narodi in človeštvo v velikem. Tako so vtelesili mučenci svoje ideje, heroji svoje, veliki pesniki svoje. Življenje je neprestana materializacija idej in večji ko je ta proces, bolj se družba približuje poduhovljenju in posvečenju. Berdjajevu je vse življenje vzgon kvišku, razmah organsko-tvornih sil, ki jih vodijo ideje; odtod njegov boj zoper mehansko pojmovanje življenja.

Socialna filozofija Nikolaja Berdjajeva je spričo takega pojmovanja življenja in družabnega razvoja v diametralnem nasprotju s strujami, ki prevladujejo v sodobni evropski družbi. Ne priznava idejnih temeljev demokracije, liberalizma, socializma, anarhizma. Njegov vzor je uresničenje «kraljestva božjega na zemlji»; prevedeno v naše pojme, pomeni to: popolna preosnova družabnega in kulturnega življenja v duhu etičnih in ontoloških idej, ali skrajna kristianizacija človeštva. Z veliko kulturno krizo našega časa se po mnenju Berdjajeva zapadno človeštvo že pomika v to smer.

Osnovna celica tako imenovane družbe je posameznik. Kolektivuma kot socialne edinice Berdjajev ne priznava. V komunističnem kolektivizmu vidi največjo negacijo višjih smotrov človeškega življenja, najgloblji padeč človekovega dostojanstva.

Prav tako mu tudi ne ugaja moderni individualizem, ki je posameznika povzdignil previsoko k malikom. Obema pojmovanjema nedostaja večnostne podlage; splodil ju je človeški napuh. V novi družbi bo vsak posameznik človeštvo v malem; v njem delujejo iste tvorne sile kot v vsem človeštvu, njemu so dane enake naloge. Vendar pa je tako pojmovanje daleč od pojma enakosti. V knjigi «Filosofia neravenstva» pobija Berdjajev v vseh poglavjih predvsem moderno načelo o enakosti ljudi. Enakost pomeni izenačenje, le-to pa mehanizacijo življenja, usahnitev vseh virov, ki nas napajajo z duševnostjo. Isti življenski smoter, enake naloge v življenju ne značijo kvalitativne enakosti. Prav v praktični zmagi načela količine nad kakovostjo je največja kriza sodobne družbe.

Berdjajev se zavzema za načelo cenzusa in za hijerarhično družabno ureditev. V njegovi socialni filozofiji je na prvem mestu nujnost avtoritete in podrejenosti. To sta dve gibalni šili človeške družbe, z njima je dosežena skladnost med sredobežnimi in sredotežnimi nagibi v človekovi naravi. Avtoriteta bodi posvečena z najvišjimi smotri, podrejenost pa prostovoljna in svobodna. Nasproti modernemu pojmovanju svobode je postavil Berdjajev paradoks: svoboda v nesvobodi. S tega vidika kritizira liberalizem, ki mu očita, da je napravil iz svobode vulgarno načelo. A svoboda je preje aristokratska kot demokratična. «Svoboda pomeni predvsem pravico do neenakosti.» («Filosofia neravenstva» str. 125). Prav tako odklanja današnje pojmovanje demokracije, ki je čisto kvantitativno. Demokracija je ponižala človeka na številko. Zato v demokraciji vedno bolj zmaguje povprečnost; z njo pa je čedalje manj volje do poviševanja duhovnega nivoja. Nje značilnost je malomeščanska samovšečnost. Ljudske volje, ki se nanjo opira, pa po Berdjajevu ni; kajti ljudsko voljo determinirajo večnostni smotri družabnega razvoja. Vrhu tega je težko določiti, kaj bi bila prav za prav tako zvana «ljudska volja». Še bolj nezaupljiv je Berdjajev nasproti socializmu, ki mu je zgolj medla izdaja demokratizma. Pravi socializem je komunističen, a ta se postavlja odločno zoper demokratično malikovalstvo. Njegova slabost pa je predvsem v doslednem ponižanju človeka kot ontološkega bitja; izenačuje ljudi v čredo in določa življenju povsem mehansko funkcijo. S socialističnimi in komunističnimi idejami je izgubilo človeštvo vse svoje velike ideale. Tu je somrak človeštva, tu nastaja noč brez zvezd, brez neskončnosti; človek se zopet plazi samo po zemlji in vidi zgolj svet okoli sebe.

Toda Berdjajev ne veruje, da bi taka miselnost prodrla in se v človeški družbi zajezila. Srednjeveški kulturni duh bo izločil

zastrupljajoče toksine, posledico kulturne utrujenosti in vzpostavil prejšnje organskotvorne oblike. Kakovost mora premagati količino. Razvoj se bo nujno obrnil v nasprotno smer: od demokratizacije k aristokratizaciji. Uveljavljen bo zopet hijerarhičen red, v katerem ima vsak svoje mesto in celotni sestav svojo funkcijo v zmislu absolutnih idej. Samo v tem pravcu, ki vodi od zunanjega sveta k notranjemu, od površja k jedru, je mogoča preosnova sveta v zmislu «kraljestva božjega na zemlji». Socialno to ne pomeni teokracije v zmislu klerikalnih stremljenj; teokracija mora zrasti organsko iz družbe same, ne sme pa ji biti vsiljena z dekretiranjem ali celo z revolucijskimi sredstvi.

Kultura je po Berdjajevu v organski zvezi z religioznostjo. Nje izhodišče je kult. «Kultura ne pomeni uresničenja novega življenja, marveč uresničenje novih vrednot. Vse dozorele kulture so simbolične, ne realistične.» («Smysl istorii», str. 249). Življensko polnost očituje civilizacija, kultura pa predstavlja duhovne ideale te ali one dobe. Nje absolutno merilo je kakovost, izbranost in popolnost; njen značaj je abstrakten, «nepraktičen». Takrat, ko prevladuje v družbi veselje do «življenja», ko postane «življenje» predmet splošnega kulta, je stopila kultura v stadij propadanja; stremljenja po utilitarnih idejah so zmerom siguren znanilec civilizacije. Kultura je v nekem zmislu asketična, ker je breztelesna, medtem, ko je civilizacija telesna in polna življenskih naslad. Resnično kulturo so dale človeštvu dobe, ko je bil življenski nivô nizek, ko se ni čutila polnost življenja. Taka doba je bila n. pr. v Nemčiji na koncu XVIII. in začetku XIX. stoletja, ko je bila dežela «poetov in filozofov». Takrat se je vsepovsod očitovala volja h genijalnosti; v teku nekaj desetletij je videl svet Lessinga in Herderja, Goetheja in Schillerja, Kanta in Fichteja, Hegela in Schellinga, Schleiermaherja in Schopenhauerja, Novalisa in ostale romantike. «Življenje» samo pa je bilo tiste čase v Nemčiji ubogo, meščansko in nerazvito. Država je bila razdrobljena in slaba. Kultura je cvela zgolj v višjih narodovih plasteh. Tudi renesančna doba, ki nam je zapustila toliko dokazov o svojih tvornih silah, ni imela visokega življenskega nivôja. Kadar nastopa obilnost, nadprodukcija literarnih in umetnostnih del, fabrikacija kulturnih vrednot in razvrat okusa in nazorov, opazamo vsekdar upadanje genijalnosti, pomanjkanje izvirnih idej in samoraslega sloga, nedostajanje enotnosti in razkroj osebnosti. Kultura in «življenje» nista prijateljici; prav tako niso mogoči zaupni odnosi med kulturo in množico, ker je kultura izrazito aristokratska in povišana nad povprečen nivô.

Kulturna filozofija Nikolaja Berdjajeva ne pozna sprave med kulturo in civilizacijo. V «Smyslu istorii» definira civilizacijo kot stanje, ki v njem prevladuje ekonomizem; že po svoji naravi je tehnična, usmerjena k boju zoper duha in tudi zoper samo prirodo. Njen idol je stroj. Civilizaciji se zdi sleherna ideologija, vsaka duhovna kultura nekaj narejenega in iluzornega; ne vidi v nji realnosti. Civilizacija že po naravi ni religiozna, ampak zmaguje v nji «prosvetljeni» razum, ki pa ni abstrakten, marveč pragmatičen. Civilizacija ni simbolična in ne hijerarhična in organska, zato pa je demokratična, realistična in mehanska. V času, ko začenja prevladovati in dajati obeležje svojemu času, se izpremeni predvsem človekov odnos nasproti prirodi. Življenje jame izgubljeni organsko zvezo s prirodnim ritmom. Med človeka in prirodo se zabijejo umetelne pregrade v obliki orodij in strojev; človek postane sovražen prirodi in si jo skuša kar najbolj podjarmiti. Življenski boj dobiva surove oblike in vse vrednote se ocenjujejo zgolj po utilitarističnem pomenu in po količini. Izginja véliki patos, inspiracija usiha, etični pojmi se zde predsodki, verski zanos pozerstvo in laž. V taki dobi postane kultura romantična in se vedno bolj obrača k bivšim religiozno-organskim dobam. Tak je zakon vsake kulture. Sredi civilizacije ni mogoč klasičen kulturni stil.

Vsaki kulturi je dana doba mladosti, moške polnosti, staranja in smrti. Na začetku je barbarstvo, na koncu pa upadanje. To sta dve njeni skrajnosti. Na razvojni poti med obema se izčrpava in izgublja čedalje bolj prvotna organsko-tvorna sposobnost. Približuje se mehanizaciji. Na skrajnem koncu razvoja nima več zveze s svojimi vrelci, z ontološkim izhodiščem. Jesen vsake kulture je doba njene največje uglajenosti in razneženosti. Za njo pa nujno nastopa dekadenca in počasna smrt v objemu civilizacije.

Današnja doba je izrazito dekadentna z vsemi simptomi polne, nasičene civilizacije. Diagnozo in prognozo Berdjajeva smo zabeležili že pri premotrivanju njegove gnostiške filozofije. Iz vseh knjig Nikolaja Berdjajeva se oglašča resigniran in melanholičen ton. Skozi temo te miselnosti pa že prodira rahlo svitanje novega srednjega veka. «Kazalci ure na svetovni zgodovini kažejo usoden čas, ko nastopa večerni mrak. Čas je, da prižgemo luči in se pripravimo za noč.» («Smysl istorii», str. 249.)

V.

Podali smo svetovni nazor Nikolaja Berdjajeva v najširših obrisih in v zgoščeni obliki. Ali nas njegova mistika, gnostiška filozofija, kulturni pesimizem in socialno reakcionarstvo ne iz-

živajo h konfliktu z njim? To je Berdjajev tudi hotel. Njegov poizkus, da nam dá v kaosu red, v razcepljenosti enoto, pa se je v naših očeh razbil ob mučni dogmatičnosti njegovih nazorov. V spisih Berdjajeva je tudi mnogo apologetske strasti in pridigarškega patosa. Cela poglavja nas zapuščajo hladne. Toda Berdjajev utegne biti tem bolj «aktualen» za rusko duševnost. V zapadni in srednji Evropi ni danes velikih idejnih konfliktov. Rusija pa je — kakor smo omenili že uvodoma — torišče nezaslišnih konfliktov med idejami in življenjem. Na tem prostoru, kjer se lomijo vekovi, je filozofija Nikolaja Berdjajeva prav tako idejni odnos nasproti življenju, kakor materialistična dialektika protinožca Lenina. V nji je staro jedro ruskega mišljenja: Duh ali snov? Indija ali Helada? Evropa ali Azija?

Bizantska miselnost, ki jo je Rusija podedovala, amalgovala in predelala v svojih cerkvenih in državnih formah, v teologiji in filozofiji, v umetnostnem stilu, se kot podzavestna sila ruske kulture očituje še v naših dneh. Bizant je, zroč skozi rusko življenje, zaslutil v prodiranju zapadnjaške prosvete invazijo helenskega duha. Romansko katoličanstvo in germanski protestantizem sta bila v očeh bizantsko-ruskih teologov dve krščanski obliki v jedru klasicističnega helensko-rimskega duha, ki se je venomer pretakal kakor talna voda pod hebrejsko-gnostičnim krščanstvom in silil na dan v podobi raznih sekt. Iz tega strahu pred zapadnim svetom se je razvilo zametavanje njegovih duhovnih vrednot in poizkusi, da se Rusija emancipira. To stremljenje se je izrazilo zlasti v slavjanofilstvu, očitovali pa so ga tudi veliki klasiki Gogolj, Dostojevskij in Tolstoj. Na drugi strani pa je dobil stari bizantski sen o obnovi rimske (človeške) enote novo podobo v ruski mesijanski ideji. Dostojevskij je dal v nekaterih svojih spisih, zlasti pa v «Pisateljevem dnevniku», kjer je lahko govoril najbolj odkrito in prosto, temu stremljenju enoten smoter. V zadnjem zvezku «Dnevnika» pravi: «Evropa je tudi naša mati, vendar ji bomo bolj ustregli, če se ne bomo vtikali v njene zadeve. Zastavimo rajši moči za svojo novo pravoslavno idejo, ki bo pozneje osrečila ves Vsemir.»

Neskončne teoretične debate o abstraktnih vprašanih hegelijske in schellingijanske filozofije so vsekdar spremljali konkretni življenski problemi, zato se v Rusiji ni mogla razmahniti filozofija akademskega stila. Največ izvirnega filozofskega duha je prešlo v lepo slovstvo in v meditacije o duhu narodnega, socialnega in kulturnega razvoja. Tik pred veliko socialno katastrofo sta prevladovali v ruski miselnosti dve struji: pozitivisti, ki jih je predstavljal Aleksander Vvedenskij, združujoči v sebi vse

dobre tradicije zapadnjakov in optimizem evropske kulture ter intuitivisti, ki jih je vodil Nikolaj Losskij. Mistiki so stali vse do revolucije v ozadju. Po revoluciji pa se je intuitivizem premaknil k mističnemu idealizmu. Karsavin, poprej intuitivist brez pozitivnega verskega nazora, se je približal Berdjajevu. Tako se je razpletala drama ruskega mišljenja. Na drugi strani pa je pozitiviste potisnil v ozadje zgodovinski materializem s svojo dialektiko. Problem vzhoda in zahoda se je nadaljeval v zaostrenosti dveh miselnih struj: mističnega idealizma in radikalnega materializma. Prvi je postal evrazijski, drugi izrazito zapadnjaški. Trčilo je dvoje osnovnih življenskih načel: aktivistični optimizem in pasivistični pesimizem.

Miselnost Nikolaja Berdjajeva je filozofija resignacije. Slišimo, kako propadajo idejni svetovi. Izginjajo stare kulture in noči se v Evropi. To je izrazit upor romantika zoper življensko resničnost, modrovanje nad razvalinami. Berdjajev izhaja iz nasičenih, kulturnih plasti ruske družbe, iz fevdalno-cerkvenega miljeja. Te plasti so opustošili revolucijski viharji in jih razmetali po svetu. Tik jeruzalemskih zidov ali v izgnanstvu daleč od «zidov svetega mesta» se poraja hrepenenje po zašlih časih, po dneh «očakov in prerokov», ko je bil «narod» močan in velik. Tako je nastrojenje reakcionarnega dela ruske emigracije. To je psihologija njenega konzervatizma. Veliki pretresi in izpremembe so prinašali vsekdar črnoglede življenske nazore, skepticizem ali prebujenje absurdnih verovanj v filozofiji in religiji, relativizem v umetnosti.

Kakor je spoznavalna filozofija Nikolaja Berdjajeva izraz starega bizantskega strahu pred poganskim helenizmom, tako spada njegova socialna in kulturna filozofija v okvir evropskih reakcionarnih ideologij, ki so nastale kot odziv zoper družabne in kulturne pretrese. Iz vseh se oglašá ressentiment. Sem spadajo misli Oswalda Spenglerja v «Der Untergang des Abendlandes» in «Preussentum und Sozialismus», spisa, ki sta nedvomno vplivala na Berdjajeva. Spenglerjeva sociologija in filozofija kulture izražata upor zoper propadanje aristokratske kulture in starega meščanstva, zoper duha velemest, zoper civilizacijo družabnih parvenujev in zoper proletarske revolucije. Tudi filozofija H. Keyserlinga je polna socialne zagrenelosti. Francoski rojalizem, ki stremi po obnovi klasičnega sloga v družabnem življenju in v kulturi, je takisto protidružaben (Daudet, Maurras, Massis in drugi). Miselni voditelji italijanskega fašizma (Marcocchia in drugi) in nekateri svobodnjaški sociologi, med njimi zlasti G. Ferrero, izpovedujejo podobne nazore o propadanju kulture

in o razduhovljenju človeškega življenja. Reakcionarna sociologija ima v dobi, kakršna je naša, enako pravico do življenja kot njene nasprotnice. Naš čas je izrazito relativističen, zato se posveča tolika skrb morfologiji družbe in kulture. Najintenzivnejša pa mora biti po naravni nujnosti ondi, kjer so tla najbolj «potresna»: med Rusi.

Reakcionarna miselnost Nikolaja Berdjajeva je hkrati odziv na ogromno diskusijo, ki so jo sprožili ruski historični materialisti: kako naj se odpravi individualna duševnost kot poglavitni činitelj v dosedanji razredni kulturi in postavi na njeno mesto kolektivna duševnost, «duša organizirane množice», «zavest skupnosti namesto zavesti individualnega bistva». V tem vprašanju se lomijo epohe; v njem se neizprosno razhajata vzhod in zahod. Teza o kolektivni duševnosti kot vodilnem kulturnem načelu je popolnoma nasprotna duhu zapadnega človeštva. Vzhod se je sprostil te težke in primitivne mistike v krščanstvu, ki je rešilo individualno duševnost z nauki o nravni odgovornosti posameznika, o večnem življenju njegove osebnosti in o svobodi človeške volje, čeprav je videlo možnost izživetja individualnih teženj zgolj v okvirju Cerkve in njenih naukov. Boljševizem je obnovil staro orientalsko tezo o skupni duši in jo postavil na osnovo marksističnih ekonomskih doktrin. Z njo je pokazal, da skuša dati človeštvu novo religijo. Zakaj duša množice je prav tako sad religioznih verovanj kakor duša individua. Ali verovanje v množico-boga je za zapadno človeštvo temno in paleče; v njem je izražen duh iztočnega bogovladja, toposti in tiste dedne melanholije, ki je lastna vsem orientalskim plemenom. Tak duh se je nekaj časa pojavljal v katoličanstvu; njegovo strahotno logiko je najverneje analiziral Dostojevskij v «Velikem inkvizitorju». Nemara se bo v bodočnosti razvila težka borba prav med to kolektivistično mistiko in zapadnjaškim individualizmom, ki je največja gibalna sila evropskega miselnega razvoja.

Berdjajev se kot evrazijec zavzema v tej diskusiji za kompromisno krščansko tezo, ki je brez dvoma obilno oplodila zapadne kulture in ki izhajajo iz nje današnji človekoljubni vzori. Individualizem s prostovoljno udanostjo Bogu kot središču vseh krogov, kot gibalni vseh gibanj — to je Berdjajevljevo odgovor na tezo o kolektivni duši. Kjer ni individualnega odnosa nasproti večnosti, ondi ni božanstva. Evrazijstvo Berdjajeva se očituje z vso jasnostjo prav v tem vprašanju: srednjeveško krščanstvo s svojim kompromisom med poedinčevno svobodo in cerkvenim kolektivom je najpopolnejša rešitev problema: Vzhod ali zahod? Ta forma znači združitev dveh metod: opazovanja in

razmišljanja z navdihnenjem in kontemplacijo, zato je nje osnova čisto evrazijska in zaradi tega vesoljna.

Tako je vse mišljenje mistika Berdjajeva odziv na sodobnost in nje večnostne probleme. Berdjajev je v dobrem pomenu besede «aktualen». Z njim so dobila ruska evrazijska stremjenja svojo filozofijo. Ali se bo razvoj zapadnega mišljenja gibal kdaj v to smer? Prerokovanja so tu odveč. Danes lahko posnamemo od Berdjajeva predvsem njegov protest zoper mehansko, zgolj fenomenalno promatranje človeka in njegove življenske vrednosti, ki se nam vsiljuje pod krinko na videz nepristranske znanosti in v raznih socialno-ekonomskih dogmah. Vendar zapad ne bo čakal s plamenicami prihoda apokaliptične noči. Važnejši se nam zdi večni zakon presnavljanja in prenavljanja. Čudeži idejnega aktivizma tudi še niso izumrli.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

XIV.

Forum Romanum je odmeval v dopoldanskem vrvenju, ko so bili v Hostilijevi zbornici kraj njega zbrani senatorji k izredni seji, h kateri jih je sklical konzul Postumius. Ko so zasedli svoje prostore in se je dvignil Postumius, da bi otvoril kot sklicatelj zborovanje in govoril, je zahteval Lucius Furius Purpureo, naj se ugotovi sklepčnost. Furijev predlog je vzbudil pri nekaterih senatorjih odobravanje, pri drugih mrmranje.

«Važnost zadeve, ki je na dnevnem redu, ko gre za dobrobit naroda, ne dopušča, da bi se kdo pozneje skliceval na nepravilnost razpravljanja in sklepov, zato sprejem Furijev predlog in ugotovimo število navzočih senatorjev!» je odločil Postumius in dal po seznamu klicati imena posameznih senatorjev. Ugotovili so, da število prisotnih daleč presega sklepčnost, in oni, ki so prej mrmrali, so zadovoljno vzklikali, Purpureo in njegovi pristaši pa so svojo poparjenost zakrivali, sklicevaje se na predpise, ki zahtevajo pred slednjo sejo točno ugotovitev.

«Oči imate, en sam pogled bi zadostoval, da smo sklepčni!»

«Zavlačevati hočete razpravo!»

«Potuho bi radi dali razvratnežem, da bi pridobili na času!»

«Red zahtevamo!» so odgovarjali napadeni.

«Konzul, ukori jih, žalili so nas!»

«Takega podtikanja ne prenesemo!»

«Katon, prekličij svojo besedo!»

«Prekliči, prekliči!»

Katon je mirno vstal, resno pogledal po zbornici in dejal:

«Patres conscripti, veseli me, če je bila moja opomba neutemeljena in rad jo prekličem. Čujmo, kaj nam predloži konzul!»

Zbornica se je pomirila in Postumius je spregovoril tehtno in odločno kot bi klesal:

«Ni dolgo tega, patres conscripti, odkar ste v templju Bellone na Martovem polju in pozneje še v Jupitrovem svetišču na Kapitoliju poslušali besede, ki so črno risale bodočnost rimskega naroda, kazaje na pojave, ki vodijo v propast. Nismo verjeli Katonu in ne drugim, ki so govorili v njegovem smislu, ker se nam je zdelo nemogoče, da bi bilo zdravje našega naroda res tako v nevarnosti.

Danes, patres conscripti, sodim drugače.

Gol slučaj, bogovom zanj hvala, pokazali so, da še čujejo nad Rimom, me je prepričal, da je imel Katon prav. Rim drevi v propast. Poslušajte!»

Grobna tišina je zavladala po zbornici in Postumius je zbranim očetom razkrival tajne Tovarištva Duha zemlje, sklicujoč se na Publija, Hispalo in druge poizvedbe, ki si jih je previdno nabral.

«Razkril sem vam grozote,» je končal Postumius, «ki zahtevajo odločnih sklepov in ukrepov, če hočemo ohraniti zdrav rod in graditi na izročeni temeljih bodočnost, vredno naših pradedov.»

Postumijevo poročilo je senatorje prevzelo in jim vzbudilo strah in tesno skrb. Bali so se, da bi utegnili tajna družba izpodkopati temelje državne oblasti, pridobiti zase ljudstvo, željno lahkoživja in naslad, in zagospodovati mestu in državi, obenem pa je slednjega skrbelo, ni li kdo izmed njegovih, ne da bi vedel, član Tovarištva Duha zemlje, kar bi vrglo črn madež na njegovo ime in hišo... Vse to je povzročilo čudno zadrego in neodločnost v razpravi.

Katon je molčal in mirno vse opazoval. Ko je videl, da se razprava vleče in da si ne upa nihče staviti predlogov, je vstal in predlagal, naj izreče senat konzulu Postumiju priznanje in zahvalo, ker je tako skrbno in previdno izsledil tajno družbo in njeno pogubno dejstvanje.

Senat je sprejel predlog in Katon je nadaljeval:

«Senat pooblasti oba konzula, da vodita dalje preiskavo v zadevi bacchanalij in nočnih obredov Tovarištva Duha zemlje. Skrbeti morata, da ne zadene Publija in Hispale radi njunih ovadb kaka škoda, obenem naj skušata z nagradami pridobiti še druge ovajalce. Svečenike omenjenega božanstva, pa naj bodo moški ali ženske, je treba poiskati in zgrabiti ne samo v mestu, temveč tudi

drugod po deželi. V Rimu naj se razglasi, po vsej Italiji pa naj se pošljejo edikti: «Nihče, ki je uveden in posvečen v službo Duha zemlje, se ne sme več v svrhu tajnih obredov sestajati in shajati in mora opustiti vse, kar bi bilo z njimi v zvezi.» Preiskava ugotovi predvsem one, ki so se združili, da bi s prevratno nenravnostjo zastrupljevali in upropaščali narod.»

Tudi te Katonove predloge je senat odobril in konzula sta dala, izvršujoč sklepe, kurulskim edilom ukaz, naj izsledijo svečenike Duha zemlje in jih spravijo na varno, kjer naj čakajo na zaslišanje, ljudskim edilom sta pa naročila, naj pazijo, da se ne bi vršil kje skrivoma še dalje kak obred. In še tresviri capitales so dobili nalog, naj razpostavijo po mestu straže, ki naj bi preprečile in razgnale vsako skupino, kjerkoli bi se pojavila ponoči. V skrbeh, da bi tresviri sami ne zmogli vsega, so jim pridelili še kvinkvire, da bodo pazili v vsakem mestnem okraju na poslopja in onemogočili požige.

Ko sta konzula tako določila uradnikom in uslužbencem njihov posel in jim dala potrebna navodila, je šel konzul Postumius na Forum in stopil na rostro, okoli katere se je nabrala in zgrnila množica ljudstva, ki je naraščala od trenutka do trenutka. Moški in ženske — vse je bilo pomešano — in v šumnem ugibanju so pričakovali, kaj bo konzul govoril. Med gnečo so se iskali tudi člani Tovarištva Duha zemlje. S tajnimi znaki so si dajali znamenja in le redki so bili, ki so tvorili gručo zase. Vpričo drugih se niti poznali niso...

Postumius, ob njem so stali liktorji s fasci in nekaj senatorjev, je stopil v ospredje rostre, dvignil roke proti nebu in s slovesnim, obrednim glasom, ki je preletel ves Forum in umiril množico, je molil:

«Večni bogovi, ki vas Rim iz roda v rod časti in ste mu bili naklonjeni in mu dali doseči današnjo moč in slavo, bodite nam dobri tudi poslej in čujte nad nami!»

Ko je tako poklical bogove, je za trenutek umolknil, nato dal levico na srce, desno pa je iztegnil in jo obdržal dvignjeno:

«Ni ga bilo in ne pomnim zborovanja, kviriti, na katerem bi bilo umestnejše in bolj potrebno, obrniti se do bogov in jih prositi pomoči. Pomnite, moj klic je namenjen bogovom, katerih češčenje so uzakonili vaši očetje in pradedi, ne pa onim, ki svoje razvratne čestilce, vdane tujim običajem in prevzete in zastrupljene po njih, pehajo in naganjajo k vsemogočim razbrzdanostim in zločinstvom. V zadregi sem, kviriti, in ne vem, kaj naj vam zamolčim in prikrijem, kaj naj vam razodenem in razgrnem. Če vam premalo povem, se bojim, da bi nejasnost rodila brezskrbnost, če vam pa

vse pojasnim, bi vas utegnil preveč prestrašiti. Naj bom govoril tako ali tako, vedite, da bo v primeri z ogabnostjo in dalekosežnostjo stvari, za katero gre, izraz moje besede prešibek, a vendar bom gledal, da se ob njem zaveste nevarnosti.»

Konzul je umolknil, dvignjena roka mu je omahnila, s pogledom je objel množico pod seboj, ki je v pričakovanju nepričakovanih, grozotnih odkritij nemela in napeto zrla na rostro in v govornika, in že je povzel:

«Znano vam je, kviriti, da se že v mnogih krajih Italije vrše bacchanalije in gotovo vam ni ostalo prikrito, da ima Bacchus — pod različnimi imeni ga uvajajo in časte — tudi v Rimu svoje privržence. Slišali ste o tem in če niste, je vzbujal vašo pozornost v tihih nočeh divji vik in krik, odmev razposajenih orgij. Ni vas vznemirjalo to, ker ste morda menili, da se vrši kako bogočastje ali da se kaka družba veselo kratkočasi in pošteno zabava, a bile so orgije, bacchanalske orgije — tu v čast Bacchu, tam Duhu zemlje, spet drugod kdove kateremu božanstvu — a vse je bilo eno in isto. Kdo so udeleženci pri teh razbrzdanostih in koliko je njihovo število? Če vam povem, da gre v tisoče, se zgrozite, a pomirim vas, če dostavim in pojasnim, kdo so in kakšni so. Vedite, da je v tajnih društvih največ žensk, ki so se prve oprijele tajnih obredov in se ob slasteh, ki so jih predpisovali, navdušile, dalje so med njimi onečaščevalci in onečaščenci in ponočnjaki, ki jih mami vino in vzdušje bacchanalskih prostorov. Zaprisežene družčine so to in nekake zarote s tajnimi cilji, a njih moč, dasi raste od dneva do dneva, še ni tolika, da bi si upali javno nastopiti.

Vaši pradedje, kviriti, so določili, da se ne smete brez potrebe in povoda zbirati, temveč le tedaj, ko zaplapola rdeča zastava na gradu, da vam dá znamenje k volitvam, ali vas pozovejo tribuni k zborovanju ali vas skliče kdo izmed magistratov k predavanju. Pradedje naši so pač hoteli s tem reči, da mora biti med množico, kjerkoli in kadarkoli se zbere, tudi voditelj, ki je zanjo odgovoren. Poglejmo pa tajne nočne sestanke tajnih druščin, sestoječih iz žensk in moških — kaj menite, kake vrste so? O, ko bi vedeli, kake starosti moške uvajajo v svojo sredo, bi jih ne samo pomilovali, temveč sramovali bi se še mesto njih! In mladeniče, ki so prisegli na sramoto, naj bi potrjali v vojake, kviriti? Njim, prišedšim iz templjev sramote, naj bi zaupali orožje in brambo domovine in vaših žen in otrok?

Da, ko bi obdržali vso ogabnost in sramoto zase, a v svoji predrznosti širijo pogibel. Karkoli so razbrzdanost, zahrbtnost, zločinstvo povzročili zadnja leta hudega, vse ima svoj izvor v druščini,

nazvani «Sodalitas Magnae Deae», ki je prikrito leglo prevratnosti čestilcev nekega Duha zemlje... Ne, tako upropaščajoče družčine, takih nečlovečnosti naša država doslej še ni poznala, kviriti! In vseh svojih nakan in naklepov, za katere so se zarotili, še niso izvedli! Doslej so izvajali svoje ogabno nasilje le proti posameznikom, prešibke so se še čutili, da bi se lotili javne uprave in uredb. Rekel sem že, da rastejo in nevarnost je vedno večja — ne zadošča jim več last in imetje posameznikov, na državo že mislijo. Kviriti, za časa je treba nastopiti proti grozečemu zlu, ker sicer bodo ona nočna zborovanja odločevala usodo rimskega naroda in ne postavna zborovanja kot je to naše! Zdaj, kviriti, imajo še strah pred vami, strah kot poedinci pred vašim skupnim odločujočim posvetom, a ko se porazgubite domov in po svojih opravkih in se oni zberejo, bodo sklepali o vašem življenju in njihovi ukrepi, kviriti, verjemite, ne bodo mili. Ali ne želi slednji izmed vas, da bi bila njegova družina neomadeževana, nedotaknjena, nezastrupljena? Če je pa izvabila koga razbrzdana strast v ono brezno, ne smatrajte ga več za svojega, postopajte ž njim kot z zarotnikom, ki se ne straši in ne sramuje, zvest svoji družčini in dani prisegi, ničesar več. O, ko bi bil vsaj gotov, da ni med vami nobenega, ki bi tako daleč zašel in se spozabil! Nič ni bolj varljivega, nič bolj slepivega ko prikriti obredi zlega v siju bogočastja. Umevno je, če prevzame človeka svet strah in si ne upa posegati tam vmes, kjer meni, da krati bogovom dolžno spoštovanje, ako preganja človeško zlo, ki naj bi bilo z njimi v zvezi. Ne bojte se, pustite take pomisleke! Nešteto odredb višjih svečenikov, nešteto senatovih sklepov in toliko in toliko avgurskih tolmačenj vas razvezuje vseh ozirov! Znano vam je, kajkrat so naši očetje in pradedi poblastili magistrate, da so prepovedali izvrševati tuje bogoslužje, da niso trpeli v mestu raznih žrecev in vedeževalcev, da so razne preroške knjige poiskali in sežgali in odpravili vse daritve, ki se niso vršile more Romano? Poznali so naši pradedje do potankosti božansko in človeško pravo in bili prepričani, da ne more nič tako zatreti vere, nego tuji obredi, ki bi domače izpodrinili.»

Zdržema je govoril konzul, ognjevit je bil njegov govor, med množico je odmevalo pritrjevanje in sumljivo so gledali one, ki so molčali. Člani Tovarištva so nevarnost spregledali in so se po večini razgubili, oni, ki so vztrajali do konca, so pa vzklikali, le da so bili njihovi klici dvoumni...

Konzul je dvignil roko in množica se je pomirila in poslušala:

«Vse to se mi je zdelo potrebno, povedati vam, da bi se v po-božni zmoti ne vznemirjali, ko boste videli, kako razdevamo

zbirališča tajnih družin in kako preganjamo in kaznujemo ljudi, o katerih bi menili, da so pošteni. Ostro bomo nastopili po volji in naklonjenosti bogov, katere so hoteli zarotniki strmoglaviti, a je poslal nad nje Jupiter Optimus Maximus strelo v obliki slučaja, ki jih je razkril, da jih zadene kazen in jih zatremo. Senat je poveril meni in mojemu kolegi to nalogo in izvršila jo bova. Toda tudi vi storite svojo dolžnost, kviriti. Vsak naj na svojem mestu — po navodilih in naročilih — pomaga, da zahrbtna prekanjenost krivcev ne povzroči še zadnji trenutek kaj zlega!»

Postumius je končal in se umaknil med senatorje, a na njegovo mesto je stopil kurulski edil in razglasil zbranemu ljudstvu senatove sklepe in dodal še posebne določbe konzulov:

«Če kdo izmed ovadenih ubeži, se mu določi dan, da se vrne; ako bi se ne vrnil in ne zglasil, se odsoten obsodi. Onemu, ki bi bil v času ovadbe izven Italije, se določi daljši rok.»

«Nihče ne sme v svrhu pobega ničesar prodati niti kupiti in nihče ne sme begunca ne vzprejeti ne skriti ne kako drugače mu pomagati.»

«Dobro, dobro!»

«Živela konzula, živel senat!»

«Prav je tako!»

«Na delo, na lov za zločinci!»

«Ne eden ne bo ubežal!»

Množica zborovalcev se je razgibala in razvnela in Forum je v popoldansko uro odmeval ogorčenje in sveto jezo in z dvignjenimi rokami so zagotavljali konzuloma, ko sta odhajala v spremstvu liktorjev, da so jima ob vsaki uri vsi na razpolago in v službo, želeč oteti domovino pogube in propasti.

Po mestu pa sta šla tačas že skrb in strah in družno trkala na vrata ter zahtevala svoj tribut... (Dalje prihodnjič.)

Janko Samec: Mož z liričnim poslom

(Grotoska)

Ne nameravam začeti svojega kramljanja z opisovanjem sanjavih, v daljo uprtih oči, ali pa dolgih, svetloplavih kodrov, vihrajočih v božanju večernih vetrov; niti ne bom čaral pred vas bedne mahedravosti širokokrajnih klobukov, poveznjenih čez zamišljena čela, ki se svetijo kakor v božjem navdahnjenju iznad siromašne ogoljenosti rjavih žaketov, pod katerimi neutrudno bijejo junaška srca za slavo in veličino vesoljnega človeštva prihodnjih dni!

Ne! Vse to so stvari, ki jih vidite sami dan za dnem po živahnih ulicah naših prelepih mest in ste jih tedaj siti do grla, ker je resnica povsod le ena in ista in je: Bog nas varuj v našem življenju kisljih obrazov in poezije navdahnjenih historij. Kajti to je svet, ki ga danes niti pes na cesti ne povoha več, in ni tedaj čisto nobene škode, če stopi na junaški mejdan naša budna slovstvena kritika in mu v vseh tonih in registrih zapoje zaslužen chanson funèbre.

Pa je vendar moj mož lirik, dà, celo velik lirik, kakor sem v svojo večno sramoto bil spoznal ondan, ko me je, Bog vedi odkod, zaneslo spet enkrat v našo prelepo štajersko metropolo. Kakor sveti Peter v nebesih skesano dušo, tako me je sprejel pri glavnem vhodu železniške postaje s stereotipnim, a zato tembolj veljavnim «čevlje čistit»... «Schuh' putzen»... In so se moje zbegane noge, ko da so pijane od vabljivega ritma njegovega glasu, kar same zapotekle iz gneče mimobržečih sopotnikov in sem obstal pred njim kakor ukovan.

On pa mi kakor star znanec pomenljivo pomežikne, se spusti, zadovoljno mlaskajoč z jezikom, pred me na kolena, porine z levico predse par ogoljenih suknenih cunj, potisne med nje ščetinasto krtačo in meni zaupljivo: «Katero najprej, gospod?»

Kakor stroj sem položil levo nogo na leseni podstavek na tleh, on pa si je še krepko pljunil v dlani in sva začela s svojim poslom.

«Leva, ta je od srca; zato prva in bolj razvita,» je momljal v brke in potegnil parkrat po zaprašnem usnju. A je na mah spet obstal, uprl vame hudomušne oči in vprašal: «Ne prihajate od daleč, kaj ne?»

Odgovoril mu nisem.

Pa je sam zaključil: «Od tam preko... izza meje... od lepe ženske, kali?»

Zdrznil sem se, ker je bil zadel pravo, a sem vendar molčal. In je potegnil še parkrat po čevlju ter si odvrnil, ko da se meni sam s seboj: «Kaj ti mari tuja skrivnost? Svet je okrogel in je treba, da pleše.»

«I, seveda,» sem mu pritegnil, a ni bilo od nikoder več besede. Le širokoplečati hrbet njegov se je pod menoj krivil, ravnal, bočil, zvijal in napenjal in je sukno veselo opletalo okrog mojih nog, ko da sem prehodil v blatu in prahu širokih cesta polovico svojih življenja dni!

«Treba je, da se svetijo ko govnojačev zadek,» je naenkrat pretrgal molk, «da ne bo greha v hiši in ne razveže človeška roka tega, kar je zavezal sam sveti Luka, naš veseli patron.»

In je mož spet pogodil pravo, da sem se čudil, odkod mu dobri nos.

Menda je uganil mojo skrb kali, ker je zakrenil spet pogled nâme in, skrbno božajoč s šapasto roko po čevlju, razodel svojo misel: «Eh, da! Tudi šolen ima svojo dušo, gospod moj! Tako vam pravim. Gleda in vidi, čuje in sliši ter včasih tudi govori, čeprav je mrtva stvar. Vi tega ne veste, zato ne verujete; jaz pa sem videl in spoznal. Ej, koliko življenja skrivnosti je šlo skozi te široke, hrapave roke! Koliko greha, slasti in grenkobe so zbrisali ti prsti! Kajti na vsakem prašku, ki je obvisel kdaj skoraj neopažen na izhojenem usnju tisoč in tisoč čevljev, ki sem jih videl v svojih dolgih letih, sta se križala luč in senca človeškega življenja. In je bila luč včasih tako svetla in je bila senca tako črna, da bi jo morale videti človeške oči, a je vendar niso uzrle, ker so za to življenje slepe že od rojstva.»

Odložil je sukno, vzел mazilo in ga v okornih gibih razmazal po čevlju.

«Ondan je bil zaklal tam v predmestju norec svojo babo, ker mu je bila odrekla groš za požirek žganja. Obležala je na tleh v mlaki krvi, ki se je bila sesedla okrog nje v taki množini, ko da so zaklali za koline par debelih prascev. Glava, roke in noge, obleka, perilo in čevlji, vse je potonilo v sesedeni brozgi krvi, ko da bi plavalo v samem Rdečem morju in je bil mož od tega ves obupan. Ne morda zaradi zaklane ženske ali zastran vedra krvi, ampak le zaradi žganja, ki je bil o njem uverjen, da ga ne okusijo nikdar več njegova usta. Prebrskal je bil namreč že vse omare, pretaknil vse predale in lonce v hiši, a ni našel nikjer ni počenega groša. Pa se je bil domislil, da bi utegnil kaj prodati na brzo roko, da si z izkupičkom poplakne večno žejo v grlu.»

«Ugibaj sem, ugibaj tja in je bil sklep storjen. Zaradi uboštva so bile omare prazne, predali so zijali v strop ko lačna usta. Nikjer stvari, ki bi se mogla s pridom spraviti v denar! Kaj naj stori tedaj? Lotil se je ubite ženske, a ker je bila vsa njena obleka do zadnjega koščka perila zaznamovana in se krivda ni dala več zbrisati, ji je hijena potegnil z nog nove šolne. Lepo jih je izmil, da so se svetili, ko da so pravkar prišli iz mojstrovih rok. Potem pa hajdi z njimi v starino. Jud mu je dal zanje par grošev in s tem Judeževim drobižem si je utešila žival grlo, in si pomirila vest in dušo še v tistem usodnem večeru.»

Zgrabil je za krtačo in sunkoma vlekел z njo zdaj po levi zdaj po desni strani čevlja, da se je začel svetiti ko nanovo očiščena vest.

«In se je zdelo v prvih dneh, da bo ostala zadeva zakrita, ker se je lisjak znal predobro pretvarjati pred svetom in ljudsko

sodbo, a so ga izdali končno vendarle — čevlji. Prav za prav ga je bil iztaknil pes, ki ga je bila oblast spustila za njim v sled. Žival je ovohala žival in so našli starinarja, pri njem usodne čevlje in končno še njega samega, ki niti več tajil ni. Na sodišču je povedal, kako in kaj, vse, prav vse. Nič se ni branil, ne izgovarjal, ampak je le z neko grozo v očeh strmel v lepo izmite, skoraj nove ženine čevlje na sodnikovi mizi, ki so kričali in govorili o vsem, kar se je bilo dogodilo, bolj živo in glasno ko sto najverodostojnejših prič. Ni sicer še prav razumel, kako se je zgodilo ono čudo, da so čevlji, mrtvi čevlji nenadoma spregovorili, ali obtožba je bila tako jasna in glasna, da ne bi pomagalo nobeno pretvarjanje več. Usnje je bilo vpilo resnico, ki se ni dala več izprati. Tudi jaz sem jih videl in sem razumel. Bili so čisto navadni šolni iz težkega, trdega usnja, kakršne nosijo naši delovni ljudje. Čisto novi sicer, a v petah že nekoliko zbiti. Najbrž od težke hoje utrujenih ženskih nog, ki so morale v življenju gaziti po blatu in nesnagi v črni borbi za vsakdanji kruh. Krvi sicer ni bilo videti več na njih, tudi posebnih madežev ne, če izvzamem par drobnih, temnikastih lis, ki so zijale komaj vidno iz okornih šivov in se skrivale nekoliko nižje med nabrane gube usnja, upognjenega v krepkem loku k okovanim podplatom.

«Moje oko jih je uzrlo, a jih nihče drugi niti opazil ne bi, če ne bi bilo onega psa. Ali duh, duh, ta je kričal, obtoževal, rotil in dokazoval. Duh, ne morda po krvi in življenju, ampak po smrti in zločinu. Ta je zvalil psa na cesto naravnost k starinarju, ta mu je pokazal pot do čevljev, ki se je ob njih razvozljala uganka groznega dejanja.

«In potem poročete še, da čevelj nima duše? Ima jo, ima, pa še tako tenkoslišno in občutljivo, da sprejme vase sleherno skrivnost. A jo izda samo izbranim, pokaže jo le očem in duši, ki niso že od rojstva slepe za poslednje skrivnosti življenja. Tako je, vam pravim,» je zaključil besedo mož z liričnim poslom. Potem se je zravnal, klečeč na tleh pred menoj, ko da čaka mojih ugovorov. Ko pa le ni bilo glasu od mene, je potegnil še parkrat s krtačo in še s suknom po moji levi nogi ter končno odločil: «Zdaj pa še desnega, pa bova kmalu pri kraju!»

In se je zadeva spet iznova ponovila. Noga je kar sama planila na leseni podstavek, cunjia v njegovih rokah je veselo zaplesala naokrog in se je prah od mojega desnega čevlja že trgal v drobnih, komaj vidnih oblačkih, ko da mi vse zle misli in črna dejanja padajo od duše. Pa se je mož spet zamislil in je zamom-

ljal v brke, kot da se meni sam s seboj: «Svet je okrogel in je treba, da pleše.»

In je potem spet zavrelo, kar tako, samo od sebe, iz njega: «So čevlji, ki ti govore o strasti in neutešni želji po uživanju in radosti. Ne vidiš sicer na njih nič posebnega na zunaj, a je vendar nekaj v njih, v usnju, ko da se je ukradlo vanj iz krvi človeških nog in zdaj tam bije ter vre iz dneva v dan, ko neugašen vulkan. In so spet čevlji, ki jih je samo odrekanje, samozatajevanje in je njih usnje nežno in mehko, ko da ni v njem ne volje ne moči za življenje. Ti zgodaj ostare, razpadejo in sprhnejo, ter niso za življenje nič več od uvelih bokov neplodne žene. Zavržeš jo, ker si spoznal vso nezmisljenost njenega življenja. In so spet čevlji, težki, okovani, ki ti pravijo o sili in krepki volji, in si krčijo v življenju svojo pot z brezobzirnim gaženjem vsega, kar jim zastira cilje v daljavi. To je nekaka vrsta epičnega šolna in jih je na svetu le bore malo, sicer kam naj gre Božja Previdnost po vso spretnost in potrpežljivost, ki bi bila potrebna za obvladanje takega pekla. In so končno še čevlji, ki iz njih sijajo vse prevarane želje in nedoseženi cilji. Ti so navadno iz krepkega usnja, ki pa ima to slabost, da kmalu popusti, onemore. In ko se ti zdé le preveč zbiti, obrabljeni, pa jih navadno zavržeš, ker ne hodi človek rad v življenju trikrat po isti poti. Vaši, recimo, so bolj zadnje vrste, gospod, čeprav vidim v njih še drugo plat življenja, ki jim vendar daje nekakšno višjo ceno.»

Zazdelo se mi je, da je poblisnil z očmi v pravi satanski zlobi. A meni ni bilo do jeze in sovraštva in sem zato mirno vprašal: «Kaj pa veste o oni drugi plati mojega življenja vi, govno brbec?»

In se je videlo, ko da je psovko nalašč preslišal, ker je spet povzel pretrgano nit pogovora: «Vi imate ženo in otroke... zraven pa še ljubico... dve, prav za prav tri...»

«Zakaj tri,» sem silil nestrpno vanj, ker mi je bilo, ko da bi stal na pekočem železu.

«Tri, hm,» se je zamislil in nastavljal v počasnem govoru, «ker je vseh reči po troje v človeškem življenju. K eni hodite zaradi svojega dušnega gorja in je tako rekoč zdravnik vaše duše; k drugi greste po ono, česar vam žena in dom ne moreta dati...»

«In to bi bilo?» ga pretrgam.

«... Strast, nered, vihravost in uživanje,» je temno iztisnil iz sebe.

«A k tretji?» sem poizvedoval ves zbežan zaradi njegove bistroidnosti.

«Kaj vé človek, čemu hodi na marsikatero pot v življenju. Gre menda, ker mu je tako zapisano,» je odvrnil in me pogledal, da se mi je zazdelo, ko da so se mačje oči zapičile vame.

Sunil bi ga bil z nogo od notranje razrvanosti, pa me je še držala pamet v vajetih in sem sklenil, segajoč po denarnici:

«Vi ste mrčes, ki se je splazil nekam v mlakužo in brba sedaj z zadovoljstvom po nji,» sem se razhudil nad njim in vprašal zmedeno: «Odkod imate vse te novosti?»

Zasmejal se je prešerno in se hihital, pospravljajoč cunje in krtače v leseni zaboj, ki je stal tik za njim ob zidu. «Saj sem vam bil rekel že v začetku: Tudi čevlji ima svojo dušo; gleda in vse vidi, čuje in vse sliši. Pazite le, da vam groba ne izkoplje, kakor ga je onemu norcu iz predmestja.»

«Kaj me brigajo vaše historije in norec in kri in žganje!» je bruhnilo s silo iz mene.

«Saj ste mu na las podobni,» se je hihital vame. «Oni le je ubijal zaradi žganja, vi boste najbrž zastran dušnega gorja in pohote. Prav za prav že ubijate, če že ne telesno pa vsaj duščno... In bodo čevlji, ko pride ura, tudi kričali, obtoževali in dokazovali, kakor pri onem le. A bo smrad iz njih še večji, silnejši, gospod moj, ker ne pojde za enkratni umor, ampak za dvojen, trojen, četveren...» se je zlobno režalo iz njega.

Sunil sem v listnico, zgrabil za bankovec in ga zagnal predenj na tla. A on ga v moje največje začudenje ni pobral, temveč se je sunkoma dvignil od tal, se mi vsesal ko hijena v oči in zamomljal vâse, ko da govori sam s seboj: «Čemu mi bo vaš denar? Vzemite ga nazaj in kupite z njim raje slaščic za otroke. Dovolj mi je, da sem vam ukradel skrivnost, očistil s cunjo in krtačo čevlje in z besedo morda tudi vest.»

«Bedak,» mi je povrelo hropeče iz grla, a me je bilo med tem že prevzelo tako čuvstvo osramočenosti in strahu, da sem se okrenil in zbežal z brzimi koraki čez ulico v mesto.

In ko se je še tam od daleč zadiral za menoj njegov hreščeči «čevlje čistit...» «Schuh' putzen...» in sem se ob njem spomnil njegove čudaške postave, sivih, v globine se grizočih oči ter onih velikih, šapastih rok, ki so takrat morda že spet tam ob vratih pred glavno postajo nerodno opletale s cunjo ali krtačo po Bog ve katerem novem zaprašenem čevlju in mu kradle najglobljo skrivnost, se mi je na mah zazdelo, da utegne biti najbrž mnogo resničnega na tej čudaški dogodbi, ki sem ji bil nehoté igralec in gledalec hkrati.

Pa sem pogledal spet z nekakim podzavestnim strahom na svoje svetle, lepo osnažene čevlje, ki so nemirno stopicali pod

mencij in požirali trdo pot do doma, in sem začutil, ko da hodim lažje, složneje, kakor da sta mi očiččena in olajšana tudi vest in duša.

Ko sem pa prestopil prag svoje hiše in mi je prišla v veži nasproti žena s štirimi malimi otročički, z drobižem, ki sva ga bila posejala v desetih letih svojega zakonskega življenja, se mi je pogled kar sam od sebe zapičil v tla ter sem s strahom v duši poiskal dražestno obliko njenih drobnih nožic.

Bile so obute v čisto nove, lepe čizme, ki so se v blesku popoldanske svetlobe tako svetili, ko da ni padel še nanje niti droben prašek blata in nesnage z umazane ulice življenja. Mož z liričnim poslom je imel prav. Da, tudi čevelj ima svojo dušo!

Stano Kosovel: Ljubavna pesem

O dragal Jaz ne ljubim te s strastjo,
ki brž vzplamti in koj ugasne —
jaz ljubim z dušo te svojó,
kot ljubijo noči se jasne
in zvezde in princese krasne.

Zato do konca svojih dni
ne bo izvedel svet imena,
ki moja duša zanj gori;
a sredi večnega plamena
boš moj rešilni angel ti!

In zdaj oprosti, da je moj spomin
še enkrat poletel na tvoje dvore
in se dotaknil belih lin
tvoje in moje mlade zore —
srce ljubezni te pozabiti ne more . . .

KNJIŽEVNA POROČILA

Matija Malešič: Kruh, povest Slovenske krajine. Založila in izdala Družba sv. Mohorja, 1927.

Pisatelj odgrinja pred nami nov svet naše zemlje. Najubožnejši del Prekmurja, Slovenska krajina, je torišče njegove povesti.

Za uvod je porabil lirično pripovedko o treh ptičkah, ki so prinesle božje darove nad Prekmurje. Prva je pela in se naselila na Ravenskem. Druga je nosila v kljunčku pšenični klas, ki ga je spustila na Dolinjsko. Tretja pa je prhutala nad Goričkom, pozobala svoj dar, zlati grozdek, in se žalostna skrila v samotnih borovih gozdčičkih. Goričko je peščena, nerodovitna pokrajina, tam prebiva lakota in žalost.

Povest je zajeta iz Goričke.

Zdi se mi, da je knjiga važnejša kot narodopisna povest, v umetniškem oziru nima globine. Primere z «Božjimi mejniki» ne vzdrži. Tudi tam je opisana zemlja, toda njen simbol je duhovna beseda «Oče budi tvoja volja». Kruh pa ostane na meji med preprosto ljudsko povestjo in simbolizacijo, ki se omejuje bolj na pisanje posameznih poglavij, kakor na gledanje oblikovanega predmeta.

Mogoče je hotel pisatelj razgrniti in pokazati kolektivno dušo človeka na Goričkem. Naslov in uvod bi obetala kaj podobnega. Toda v knjigi si je izbral lažjo pot. Naslikal je par ljudi, ki se bore za kruh. Psihološko se tudi v teh primerih ni poglobil. Ta borba za kruhom je pač usoda vseh, ki niso premožni in nimajo lastne zemlje. Da ga jim reže palir, je istotako sporedna stvar. Če bi jim palir ne dal zaslužka, bi se morali pač izseliti, kar se v resnici tudi dogaja. Povest pa je sezidana na temeljih starodavne resnice, da se med ljudmi skoro vedno najde človek, ki poizkuša ali obogati na račun drugih, v čemer ne izbira nobenih sredstev. Kralj na Betajnovi v malem. Ker mora biti baje ljudska povest vzgojna, se hudo maščuje, in palirjeva novo zgrajena hiša pogori do tal. Krvoses je maščevan. Lahkovernemu človeku dovolj, za kritičnega pa mnogo premalo. Koliko primerov vidi krog sebe, ko take hiše navadno ne pogore.

Par problemov pa je pisatelj vendar načel. V Slovenski krajini so katoličani in protestanti. Zakon med njimi je problem, katerega je sicer označil, toda ni ga poglobil. Zanimivo bi bilo, kako presoja in vrši preprosto ljudstvo tako zadevo. Najbrže bi tudi nas zanimalo njihovo pojmovanje teh problemov. Zelo značilen pa se mi zdi konec, ki se ne razločuje od začetka. Povest je končana, toda pisatelju je postalo namah jasno, da s to povestjo vprašanje kruha ni rešeno. Zato ostanejo perspektive odprte. Take povesti se dogajajo pri nas povsod, kolorit Slovenske krajine ni nujno potreben.

Neorganičnost dela izpričuje tudi slog. Subjektivno liričen slog bi mogel zrasti iz drugačnih in globljih pogledov v življenje. Rekvizitna zgodba o dobrem in slabem ga ni rodila.

Veseli me pa preprostost pripovedovanja, posebno tam, kjer ne pogršam globin. Jezik teče gladko in bi lahko služil z uspehom krepkejši zasnovanemu delu.

J u š K o z a k.

Luč. Poljudno-znanstveni zbornik. I. Uredil dr. Lavo Čermelj, Trst, 1927. Književna družina «Luč». Tiskala, izdala in založila tiskarna «Edinost» v Trstu. Str. 87.

V času, ko prihajajo s kulturnega polja naših bratov v Italiji same Jobove vesti, je skoraj neverjetno slišati, da so v Trstu pokrenili novo književno družino, ki so jo krstili za Luč. V dnevih najvišjega solnca, o kresu, je zasvetila.

Kaj je ta književna družina in kaj hoče? Menil sem, da naletim v njenem prvem poljudnoznanstvenem zborniku na kak program, ki bi utemeljil njeno pravico do življenja poleg že obstoječih književnih družb — a nič. Mogoče je tedaj le domnevati, da je priklicala v življenje «Luč» želja Tržačanov, da bi imeli tudi v svojem mestu književno ognjišče in ne bi zaostajali za agilno Gorico, ali pa so uvideli, da je potreba po knjigi tako velika, da goriški družbi s svojimi letnimi publikacijami ne zadoščata. Če sta to prava vzroka, bo pač «Luč» dolgo svetila, drugače pa mislim, da je bila le kresnica, s katero so delali za njene publikacije reklamo. Da bi ta reklamni nomen ne bil omen!...

Štiri članke nam nudi prvi zbornik «Luči».

Dr. Lavo Čermelj podaja «Politično-upravno razdelitev Julijske Krajine» v razvojnem pregledu do 31. maja 1927. (Str. 5 do 38.) Je to res pregledna registracija vseh odredb in naredb in odlokov in ukrepov, pod katerimi je naša zemlja tam onkraj tolikokrat spreminjala svoje politično-upravno lice, da se je človek že težko spoznal, pa četudi je sledil dogodkom. Dr. Čermelj je s tem svojim pregledom ustregel vsem, ki se zanimajo za živje in bitje naših ljudi v Italiji in imajo kaj opraviti s tem ali onim oblastvom. Pri statistiki prebivalstva v posameznih občinah, ki se naslanja na ljudsko štetje leta 1921., bi avtor še bolj zadovoljil, če bi navedel tudi razmerje med obema narodnostima, da bi videli, s kako objektivnostjo se je izvršilo...

V drugem članku (str. 39 do 52) stvarno razmotriva dr. Ivan Marija Čok korporativni red, s katerim «si fašizem prizadeva, da uvede v državi nov socialni red, v katerem naj po njegovem nauku zmaguje princip organizacije, ki ga predstavlja država, nad principom dezorganizacije, ki ga predstavljajo posamezniki in skupine posameznikov». Ta «ordinamento corporativo» torej noče nič več in nič manj, ko da se strnejo vse produktivne sile cele nacije k skupnemu delu pod nadzorstvom in vodstvom države v interesu skupnosti in posameznikov, kar v danih prilikah ne pomeni nič drugega kot sankcioniranje fašističnega monopola v vsem javnem življenju.

«Slovenske knjižne izdaje v Italiji» je tretji članek (str. 53 do 70), ki ga je napisal Francè Bevk. «Ta članek nima namena, biti literarno kritičen, ampak zgolj bibliografično poročevalen», pravi pisatelj in pove, da je izpustil šolske knjige in molitvenike, «ki pridejo enkrat pozneje na vrsto». V uvodu omeni predvojne književne prilike na Primorskem, potem pa pride na razmere po letu 1918. in poroča o vseh književnih institucijah in njihovih izdajah, ki jih koncem sestavka kronološko navaja. Navedenih je 123 knjig, med katerimi prevladuje leposlovje. Zanimivo je dejstvo, da sta dve tretjini knjig izšli v Gorici, ki je tako ohranila svojo častno tradicijo. Po tem pregledu je izšlo tedaj med našimi brati tam onkraj vsako leto povprečno po 12 knjig, če ne vpoštevamo šolskih knjig in molitvenikov. Potreben je bil ta pregled in je dober, a če bi že obsegal tudi šolske knjige in molitvenike in še vse liste in revije in glasbene edicije, bi bili kajpa bolj zadovoljni. Tako bi imeli celotno sliko našega zamejskega tiska, o katerem si niti v ljubljanski študijski knjižnici ne moreš ustvariti prave slike, ker, kar prihaja vanjo od tam, je le sporadično in slučajno. Če je že opazil Bevk, «da so nekatera založništva tako nemarna, da ne pošiljajo svojih knjig literarnim revijam v oceno in nočejo, da jih te natisnejo vsaj na svojih platnicah», bi pač lahko žrtvovale po en izvod vsake edicije študijski knjižnici v Ljubljani, kjer se steka kot v arhivu ves naš tisk. Slehera založba bi morala ta gratis-izvod smatrati za svojo sveto dolžnost!

Zbornik zaključuje Slavko Slavec s svojim prispevkom «Nekaj italijanskih glasov o Južnih Slovanih» (str. 71 do 87). V treh poglavjih poroča o teh glasovih. Najprej srečamo one Italijane, ki so v šolskih ali drugih priročnih knjigah pisali o naši zemlji in narodu. Ti so Francesco Olmo (La geografia I., str. 285), Luigi Giannitrapani (L'Europa, Firenze 1924, dalje v knjigi L'Italia, str. 61), Piero Gribanoli (L'uomo e il suo regno II., str. 137); obširnejši je Oscar Randi (La Jugoslavia, 1922, str. 582, o kateri je poročal dr. A. Gavazzi v Ljubljanskem Zvonu 1923), Antonio Anzilotti (Italiani e Jugoslavi nel Risorgimento, Roma 1920), Francesco Musoni — po rodu beneški Slovenec iz št. Petra ob Nadiži, ki je letos umrl — je leta 1919. napisal daljšo razpravo o Slovcih, leta 1923. pa je izšla v Firenci njegova «La Jugoslavia», ki je gotovo najboljšje tozadevno delo med Italijani. S temi imeni ni izčrpano

število glasov, ker po raznih listih in revijah (L'Universo, In Alto, Il Secolo XX, Augustea itd.) naletiš na imena Gius. Palese, Federico Sacco, G. Canestrelli in druge. Glasovi o knjigah in listih so kaj različni; tendenčnost prevladuje.

V drugem poglavju izvemo, po katerih knjigah se uče Italijani slovenščine in srbohrvaščine. Dr. Bruno Guyon — po imenu sklepam, da je beneški Slovenec — je spisal «Grammatica teorico-pratica della lingua slovena» (Milano 1918, Hoepli). Po tej je posnel večinoma prof. Mario Migliorini svojo praktično učno knjigo «Lo Sloveno» (Luigi Trevisini, Milano). G. Prezzolini in F. Skarlovnik sta priredila «Manualetto italo-sloveno» (Bemporad, Firenze, 1923). Slavec pravi, da je Guyonova slovnica, kolikor se naslanja na vire, dobra, da se pa, «kjer Guyon zajema iz svojega lastnega znanja slovenščine, kakor v razgovorih, resna slovnica prevrže skoro v humorističen zabavnik». Migliorinijeva je še slabša. O tretji, ki očituje težke hibe, sodi poročevalec vendar, da se je «v celoti še precej posrečila in bo gotovo dosegla svoj namen».

Guyon je izdal v isti založbi tudi «Grammatica teorico-pratica della lingua serba», ki jo je odločno obsodil prof. Arturo Cronia v svoji «Grammatica della lingua serbo-croata» (Trevesini, Milano 1922) z besedami: «Zeleč izbrisati krivični madež, ki ga je dr. Guyon prizadel s svojo zloglasno slovnico italijanski znanosti pred vsem slovanskim svetom, sem se lotil tega dela.» In ga je izvršil z veliko skrbjo in globokim poznavanjem jezika.

Na zadnjih straneh govori Slavec o zanimanju Italijanov za naše slovstvo. Predvojno zanimanje označuje samo z imenom D. Ciàmpoli, ki je spisal «Drobno knjigo o slovstvu Južnih Slovanov», povojno pa predstavljata v glavnem Giovanni Lorenzoni (Dantejev zbornik italijanske izdaje, prevod Cankarjevega «Hlapca Jerneja» s pregledom naše književnosti v uvodu) in Umberto Urbanaz-Urbani (Scrittori jugoslavi). Tema domačinoma se je vredno pridružil s pregledi in prevodi v revijah «I nostri quaderni» in «Rivista di letteratura slave» Wolfgango Giusti. Menim, da bi marsikateri predsodek o nas v Italiji splahnel, če bi поблиže spoznali, kaj smo si ustvarili in kako smo kulturno rastli v okoliščinah, ki včasih niso bile dosti boljše, nego so sedaj one ob Soči in Adriji. Medsebojno spoznanje in pripoznanje obstoječih kulturnih vrednot utegne premostiti ta in oni prepad, preko katerega bi sicer ne bilo mogoče. Joža Lovrenčič.

T. G. Masaryk. Zbornik. Priredila Jugoslovensko-čehoslovačka liga u Beogradu. Redigovao dr. Dragutin Prohaska. Beograd-Praha, 1927, 283 str. v cirilici in latinici s 14 slikami.

Ta zbornik obsega po predgovoru ministra prosvete Miloša Trifunovića in uvodnih besedah našega poslanika v Pragi Branka Lazarevića štiri temeljne članke: prof. dr. Božidar Marković razpravlja o «Masaryku in Jugoslovenih s političnega stališča» (str. 23—59), dr. Vladimir Dvorniković govori o njem kot filozofu in sociologu (str. 51—101), dr. Dragotin Prohaska o njegovem vplivu na moderno južnoslovansko kulturo (str. 102 do 168) in St. Pelivanović o ustvaritvi Češko-Slovaške (str. 169—208). Za zbornik je še prispeval dr. V. Knaflič s člankom: T. G. Masaryk — politični reformator; poleg tega so dodani dokumenti, ki dokazujejo občevanje Masaryka z južnimi Slovani: dr. Lorković, Wilder, dr. Hinković, dr. Gradojević, dr. Kumanudi, dr. Dermota (ponatisnjen je odlomek Dermotovega članka ob Masarykovi 60letnici), dr. Smodlaka in dr. Iljadica-Grbešić, a končno sta bibliografija in seznam imen.

1. Prof. Marković je Masarykov znanec iz Friedjungovega procesa 1909. leta, ko mu je dal kot predsednik društva «Slovenski Jug» važne podatke, s katerimi je Masaryk dokazal ničnost Friedjungovih obdolžitvev proti hrvatsko-srbski koaliciji v Zagrebu. Njegov članek razpravlja v prvi vrsti o teh dogodkih in o njih posledicah, ki jim je bil sam aktivni udeleženec (na str. 45 je tiskovna pomota: Masaryk ni bil takrat v Beogradu 1914. leta, ampak najbrže 1912. leta). Končno omenja prof. Marković delovanje Masarykovo v svetovni vojni v zvezi z Jugoslovanskim odborom. Kakor smo glede tega dolžni Masaryku veliko hvaležnost za vse, kar je storil v našo korist, vendar moramo Slovenci in Hrvati priznati, da naše stališče nasproti Italiji ni moglo biti takšno kakor češko-slovaško, kar je odločno poudarjal izpočetka tudi Jugoslovanski odbor (Franjo Potočnjak, Rapalski ugovor, Zagreb, 1921, str. 6—13).

2. Dvornikovičeva razprava podaja obširno Masarykove filozofsko-sociologične nazore pod naslednjimi poglavji: živa filozofija; človek je «umno bitje», ali ni samó «bitje uma»; celotnost sveta in življenja se ne spoznava z umom, ampak se doživlja z občutkom; z verskim čuvstvom se poraja tudi нравno čuvstvanje; humaniteta je načelo čuvstvanja, a tudi načelo dela; resnični nacionalizem je samo prilagoditev humanitetne etike; socialno vprašanje; kritike marxizma z znanstveno-sociologičnega in človekoljubno-nravnega stališča, socialna pravičnost je kratko in malo nravna zahteva — nič več, a tudi nič manj; žensko vprašanje; enoženstvo je socialno-etična zahteva, mnogoženstvo je nasprotno idealu humanitete; alkoholizem in abstinencija; Masarykova filozofija ima vedno pred seboj odprto obzorje: zavrača vsak dovršeni sistem, ne sprejema nobenega gotovega teorema. Masarykovo filozofijo označuje Dvorniković kot slovansko po njenem bistvu. Kakor ruski Solovjev, kakor poljski mesijanisti, takó uporablja tudi Masaryk najekstremnejše vire spoznanja: na eni strani izrazit smisel za konkretnost, pozitivnost, empiričnost, a na drugi strani, kadar gre za transcendentnost in absolutnost, nagli prehod v misticizem. Enako je vsem slovanskim filozofom lastna bol kot najgloblji življenski nagib modrovanja. Masaryk je filozof češkega trpljenja, v katerem je našel problem občečloveške boli. Ob spoznanju trpljenja kot najglobljega življenskega fakta je začel Masaryk boj za osvoboditev od zla: sredstva za to so mu i pozitivizem i spekulacija i mistika. Njegov boj je tudi boj nas vseh, odtod sugestivnost njegove filozofije, ki nas zató dviga.

Dvornikovičeva razprava pomeni vrhunec vsega zbornika; samó eno opazko bi pripomnil. Govoreč o Marxovem materialistično-ekonomičnem stališču, sodi Dvorniković instinktivno (kar vemo pozitivno), da mu je bila morebiti razdelitev človeške družbe na dva razreda potrebna za daljnje konstrukcije in ostro formulacijo novega socialnega programa (str. 79). Znano je, da se je marxizem v poznejši dobi vedno manj udajal izključnemu materialističnemu ekonomizmu in priznaval vedno bolj upravičenost tudi idealističnim (ideologičnim) faktorjem. Klasična priča za to trditev nam je sam Engels, ki je leta 1890. povedal, da sta z Marxom posebno poudarjala gospodarsko stran zgodovinskega življenja zató, ker so nasprotniki (Heglova idealistična filozofija) prav to glavno načelo zanikavali, ter da nista utegnili niti ni bilo umestno in prilično, da bi bila primerno upoštevala tudi druge sodelujoče faktorje; a leta 1895. je dejal, da sloni politični, pravni, filozofični, verski, literarni, umetniški in drugi razvoj na gospodarskem, toda vsi vplivajo drug na drugega in na gospodarsko podlago. (Ev. Bernstein, Die Voraus-

setzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie, Stuttgart, 1899, str. 4—14.)

3. Članek dr. P r o h a s k e, ki opisuje vpliv Masaryka na južno-slovansko mladino, potrebuje glede Slovencev dopolnila in popravila, ker je v tem pogledu ali netočen ali površen. Pri prvem dijaškem listu Masarykove struje «Hrvatska Misao» 1897. leta (str. 112—115) je že sodeloval Slovenec K. Schweiger (psevdonom K. S. Mežnaršič), ki je moral, žal, zaradi bolehnosti utihniti. Pri drugem listu «Novo Doba» 1898. leta (str. 115—118) so poleg Iv. Benkoviča, Antona Dermote (ne Ivana) in Ivana Žmavca (psevdonom Iv. Jaroslavec in Sotlán), sodelovali še Josip Grm, Ivan Kunšič (psevdonom Ivan Kobalóv) in Dragotin Lončar (psevdonom D. L. Selski); a pri tretjem listu «Glas» 1899. leta (str. 118—119) je sodeloval Dragotin Lončar (s polnim imenom). — Biti mora Mila Vdovičeva in ne Vidovičeva (str. 123); žerjavu je ime Gregor in ne Ivan (str. 126, 283). — «Akademije» v Ljubljani, ki je bilo ljudsko izobraževalno društvo, ni osnovalo narodno-radikalno dijaštvo, oziroma njih ferialna organizacija «Prosveta» (str. 127), ker med prvimi njenimi odborniki in predavatelji so bili n. pr. dr. Dermota (tajnik), prof. Frankè, dr. Lončar (knjižničar, pozneje tajnik), dr. Novak, dr. Ravnihar (predsednik), dr. Robida (podpredsednik), dr. Stojc (blagajnik), dr. Tuma (primerjaj «Naše Zapiske», 1903/4, str. 116—120; 1904/5, str. 21—23; 1906, str. 174—175). — «Svobodna Misel» ni izhajala od 1906. do 1911. leta (str. 127), ampak I. do III. letnik 1907. do 1909., IV. letnik 1910./1911. in V. letnik 1912. leta. — Masarykovega spisa «Palackého idea národa českého» ni prevedel v nemščino niti ni «Palackega filozofija, povesti in politika» v «Ljubljanskem Zvonu» 1899. leta napisal Ivan Prijatelj, ampak oboje dr. Ivan Žmavc (str. 132—133, 146). — Tudi ni pisal Prijatelj o Gregorčiču (str. 147). — Kar navaja pisatelj o vplivu Masarykovega realizma na Cankarja, je po moji sodbi vsaj pretirano, ako je sploh resnično (str. 159—160). — Ivan Žmavc ni populariziral Masarykovega dela «Naše nynyjší krise» v «Slov. Narodu» meseca septembra 1897. leta, pač pa je samó omenil ta spis v članku «Slovanski filozof» v «Slov. Narodu» z dne 30. septembra t. l. pod šifro Iv. Ž., sicer se je podpisoval v tem letu in v tem časniku s psevdonomim Zlogonski, ne Zlogorski (str. 161). — Ebin in Anton Kristan nista brata, niti ne v sorodstvu (str. 163). — Nasprotniki Masaryka med Slovenci niso bili samó klerikalci, ampak tudi nekateri stari liberalci in mladi naprednjaki, n. pr. bivši urednik «Svobodne misli» Albin Ogris v članku «Ni vse zlato, kar se sveti» v «Omladini» 1913./14. leta. Strinjam se z dr. P r o h a s k o, da bi bilo danes odveč, ako bi analizirali njih zablode proti Masaryku in nagibe teh zablod, ker so nasprotniki sami uvideli napačnost svojega početja (str. 167).

Končno imam še opazko, ki se tiče Masarykove filozofije. Čudim se, kakó more trditi dr. P r o h a s k a, da Masaryk ni determinist, spravljajoč determinizem v nasprotje z idealističnim stališčem (str. 143), dasi se je Masaryk v svojih glavnih znanstvenih spisih odločno izjavil za determinizem. Najbolj obširno je to storil v svojem habilitacijskem spisu o «samomoru», na početku svojega znanstvenega delovanja 1881. leta (v češki izdaji iz leta 1904. v § 115., str. 336—343), kjer pravi, da človek ni slepo orodje naravnih sil, ampak s svojim znanjem posega v vzročno zvezo, da se vedno ravna po najmočnejšem nagibu, a edino s tem, da je naša volja determinirana, je zmožna vzgoje, da dobimo moč nad svojimi dispozicijami in svobodo izbere, dočim je indeterminist neodgovoren za svoje hotenje in dejanje, zanj ni pravil za ravnanje in ne vzgoje, ker nima oblasti nad seboj in svetom, ker ne more videti, slutiti prihodnosti, tu vlada npravni kaos, slepa usoda. Enako zagovarja Masaryk deterministično prepričanje v svoji «Konkretni logiki»

(v češki izdaji iz 1885. leta, str. 153) in v spisu o «socialnem vprašanju» (v češki izdaji iz 1898. leta, § 64., str. 256—258), kjer trdi, da psihologična izkušnost dokazuje determiniranost naše volje, da so teistični svetovni nazor, kazensko pravo, pedagogika mogoči le na podlagi determinizma.

4. Četrti članek Pelivanova in o postanku Češko-Slovaške podaja nekatere širšemu občinstvu manj znane podrobnosti. Sem in tja potrebuje popravkov. Masarykov oče je bil uslužbenec na cesarskih graščinah (str. 169); na češko univerzo je prišel Masaryk kot profesor 1882. in ne 1888. leta (str. 173); po njem ustanovljena stranka se ni prvotno imenovala «narodna» (str. 175), ampak «ljudska» (lidová); na str. 192 je tiskovna napaka: začetek ruske revolucije je bil 1917. in ne 1918. leta. Ne poznam okoliščin, pod katerimi je bil podpisan med Masarykom in Slovaki tako zvani pitsburški dogovor, niti njegovega besedila, vendar mislim, da ga ni smatrati samó za formalnost in lokalnost, čeprav bi bila velika večina Slovakov v Ameriki in Rusiji za «edinstveno češko-slovaško državo», med tem ko so bili Slovaki domá za pitsburški dogovor; alternativa je bila: ali ga izpolniti ali pa, ako to ni bilo mogoče, sporazumno izpremeniti, saj vidimo, da se češko-slovaška država vendarle bliža v smislu tega dogovora nekakšni «avtonomni administraciji» (str. 201—202).

Kar se tiče v knjigi navedene slovenske bibliografije o Masaryku (str. 274—275), moram reči, da je skromna. Ne da bi hotel reflektirati na popolnost, jo podajam v naslednjem.

I. Prevodi:

1. Socializem in umetnost. «Naši Zapiski», 1903/4.
2. Dermota Anton, O svobodi verstva in prostosti prepričanja. «Naši Zapiski», 1903/4.
3. Lončar Dragotin, Mnogoženstvo in enoženstvo. «Slovenka», 1899. — V boju za verstvo. «Naši Zapiski», 1904/5.
4. Zalar Viktor, Aforizmi o političnih strankah. «Omladina», 1904. (navaja tudi Prohaska).

II. Spisi o Masaryku (po alfabetu pisateljev):

1. Borko B. je poslovenil spis Herben J.: T. G. Masaryk. V Mariboru, 1922. (navaja tudi Prohaska). — Borko je pojasnjeval Masarykove ideje poleg predavanj tudi v raznih člankih v mariborskem dnevniku «Tabor», ki mi pa niso bili pri rokah.
2. Dermota Anton, Masaryk a Slovinci. T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám. Praha, 1910, slovensko v «Naših Zapiskih», 1910. (navaja tudi Prohaska).
3. Ferfolja Josip, Masarykova praktična filozofija. «Naši Zapiski», 1910. (posnetek iz predavanj, navaja tudi Prohaska v drugi zvezi).
4. Krivic Radovan, Politika kot veda. «Omladina», 1909/10. — Ob šestdesetletnici prof. Masaryka. «Jutro», 1910., št. 5. — Šestdesetletnica prof. T. G. Masaryka. «Ljubljanski Zvon», 1910. (navaja tudi Prohaska). — Jubilej. «Omladina», 1910. — Masaryk politik. «Omladina», 1910. (navaja tudi Prohaska). — Življenski nazori prof. T. G. Masaryka. «Omladina», 1910. — T. G. Masaryk o novoslavizmu. «Omladina», 1910. (navaja tudi Prohaska). — Masaryk pedagog. «Popotnik», 1910. (navaja tudi Prohaska). — Splošna načela realizma. «Omladina», 1911. — Masaryk o socializmu in socializaciji. «Naši Zapiski», 1920.
5. Lah Ivan, T. G. Masaryk. «Jutro», 1910., št. 6. — Masaryk in narodnostna filozofija. «Omladina», 1910. (navaja tudi Prohaska). — Konkretna logika. «Omladina», 1910.

6. Lončar Dragotin, Masaryk a slovinský život. T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám. Praha, 1910. (navaja tudi Prohaska). — Masaryk in Marx. «Naši Zapiski», 1914. — Masaryk. «Naprej», 1920., št. 61, 63—64, 66 (ob njegovi sedemdesetletnici) tudi v zbirki «Politika in zgodovina».

7. Ogris Albin, Ni vse zlato, kar se sveti. «Omladina», 1913/14.

8. Vošnjak Bogumil, Masaryk-sociolog in Slovan. «Omladina», 1910.

9. Zupan Vinco, K šestdesetletnici prof. T. G. Masaryka. «Slovan», 1910. (navaja tudi Prohaska). — T. G. Masaryk. «Slovenski Narod», 1910., št. 53 (navaja tudi Prohaska).

10. Žmavc Ivan, Masaryk — slovanski filozof. «Ljubljanski Zvon», 1897. — Socialno vprašanje. «Ljubljanski Zvon», 1910. — Masaryk kot človek in preiskovalec socialnih pojavov. T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám. Praha, 1910. (navaja tudi Prohaska).

11. T. G. Masaryk. K njegovi šestdesetletnici. «Svobodna Misel», 1910./11. (omenja tudi Prohaska v drugi zvezi).

Ako pride kdaj do druge izdaje tega Masarykovega zbornika, potem se morajo odstavki glede Slovencev popraviti v naznačenem smislu. Dr. L.

Rossani: Nada. Ritmos. 1927. Split. Jugoslavija. — «Nič» je skromni naslov lepo opremljeni pesniški zbirki argentinskega konzula v Splitu. Argentino B. Rossani se je rodil 1893. v mestu Paranaguá brazilske pokrajine Paraná, kjer je bil njegov oče argentinski konzul. Po srednješolskih naukih v Buenos-Airesu je 1909. nastopil kot pisar argentinskega konzulata v Montevideu. Bivajoč večidel po tujini, je v domači prestolici malo znan, tem bolj pa se je udejstvoval po brazilskih smotrah, n. pr. «Mascara», «A Ilustração Pelotense» v državi Rio Grande do Sul, nadalje «O Itibere» v državi Paraná, «da Pílhéria» v Pernambuku, prav tako tudi v najboljših dnevnikih naštetih krajev. Pri nas živi leto in dan. Med tem je objavil nekaj pesmi in kritik v hrvaščini, razen tega pa v svoji materinščini gorenji snopec verzov, za katerim obeta še Sombras (Senca) in Espinas (Trnje). Nekaj njegovih prispevkov bo priobčila Antología de poetas hispano-franco-americanos. Iz osebnega občevanja vem, da po malem skuša prevajati na španščino slovanske stvari.

Jean Royère pravi v svoji knjigi «Mallarmé» (1927) nekeje: «Nekam zmedeno čutiš, da je poezija višji način mišljenja in govorjenja.» Ta metafizika, ki se razodeva po slikah in mora biti dostopna srcu, meri zdaj na muzicizem, drugič na pikturizem ali plasticizem. In če se je Rossani vprašal kakor njegov rojak F. Contreras:

Pelegrino del arte, voy al soñado Oriente,
El pincel en la mano, la fe en el pecho ardiente,
? Conquistaré, en mi ruta, la aurea forma suprema
para el mundo flotante que me obsede y me quema?

se bo izraz njegove čiste poezije nagnil bolj na godbeno stran. To je brčkone hotel i sam označiti z drugim naslovom «Ritmos». Kratki, razgibaní, skladní stíhí, kakršne je umel svoj čas zlagati J. A. Silva.

Poleg najjačjega, glasbenega življa, ki prešinja vse strani, se ne dá zatajiti slikarski značaj. Našemu avtorju se pač vidi, da je sam uspešno gojil umetnost barv in čopiča. Za dokaz si treba prečítati VI, XVIII ali pa VIII o gorskih grebenih, «okamenelih valovih». Prijetno zvené granesi, dišeči po rodni grudi, n. pr. Anoche vino el pampero, nocoj je prišel veter s pampe in pripoveduje o daljnih dragih:

Y la tristeza
invadió
mi alma grande
de niño...

In žalost
mi je segla
v veliko
otroško dušo...

Prikupno otroška je ta duša, še celo tedaj, ko v ljubosumnosti kliče bratu: Te salve Diós de mi ira! Kar je ljubavnih verzov, se mi zdé manj novi nego ostali motivi. «Olvídame, me pides, mas no puedo» se čuje kakor Prešernova «Da ne smem, si ukazala...». Romanska strastvenost in odkritost odseva iz XI: Če je ljubezen greh, sem grešil: Y más tarde, / nuestros cuerpos, / como dos cordones / de seda, retorcidos, / y en tensión, / saltáronse de pronto... / y en uno, / quedáronse los dos... Dušeslovno zanimiva je XXII: Yo celo de tus ojos, kjer pesnik našteva vse, na kar je ljubosumen, nazadnje še — nase: kakor Molièrov Skopuh išče tatu in naposled samega sebe popade! Filozofija avtorjeva je pač odvisna od trenutnega čuvstva. Prav je dejal Robert de Flers: Najbolj vihravi so morebiti iskalci večnosti! Vendar je videti osnovna nota zastrta odpoved: Nada queda. Todo pasa, todo vuelve (Vse mine). Samo spomin se ohrani, tako čitam v eni najlepših pesmi «Les ilusiones pasan en la vida». Redkeje postane trpek kot v «Todo falso» (XXIII).

Južna Amerika, ki je rodila velike lirične duhove: Banchs, Lugones, Fombona, Reissig, Ruben Darío, Fiallo, Nervo itd. (glej Lj. Zvon 1924), je dobila nov talent, to moramo priznati s Chocanom: Quien honra á su rival se honra á sí mismo.

A. D.

Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven je naslov publikaciji, ki jo je po vojni začel izdajati «Osteuropa-Institut in Breslau» in ki jo ureja E. H a n i s c h. Publikacija je dokaz povečanega zanimanja za slovanski svet, ki se je med Nemci pojavilo že med svetovno vojno, v mnogo večji meri pa po njej. Nje začetek je bil tako ponesrečen, da so že z drugim zvezkom otvorili novo serijo in tako prvi zvezek nekako molče zavrgli. Tudi nadaljevanje ni vseskozi na oni solidni višini, ki sicer odlikuje publikacije nemških znanstvenih inštitutov. Tako je n. pr. kar v I. letniku nove serije (str. 235 do 256) izšel prispevek «Zur jugoslavischen Bibliographie der Jahre 1922—24 mit Nachträgen aus dem Jahre 1921», ki ga je prispeval naš ápaški rojak, Josef M a t l, učitelj za srbohrvaščino na trgovski šoli v Gradcu. Stvar redakcije je, da presodi, ali ima za Nemce kak smisel bibliografija beletristike, ki je izšla v SHS, priobčena brez vsakih karakteristik, in katerega naj ima. Če pa se že taka bibliografija priobči, naj vsaj ne trosi čitateljem peska v oči. Stvar redakcije je, da presodi, ali so v bibliografiji znanstvene publikacije potrebni prevodi priobčenih naslovov, stvar pisatelja pa je, da te naslove pravilno prevede. Kdor si navedeni prispevek Matla s te strani ogleda, doživi naravnost neverjetna čuda.

Če že prevaja (na str. 236. celo neki italijanski naslov!), tako misli človek, naj prevaja vsaj pravilno. Pri Matlu pa mrgoli napačnih prevodov: Ljubav u Kasabi (240) mu je Liebe in der Kasaba (!), ker misli, da je «Kasaba» ime kakega kraja, ne pa «Städtchen»; Pot bolesti (241) mu je Der Weg der Krankheit (nam. Leidensweg), Primorske pesmi (241) Meereslieder (nam. Lieder aus dem Küstenlande); Poletje (242) mu je Frühling, Poletno klasje (246) res tudi Frühlingssähren, kar je lep dokaz, da mož res ne razlikuje slov. «poletja» (Sommer) od srbohrv. «prolječa» (Frühling) in da se ni prav nič zamislil, ko je zapisal nenavadne «Frühlingssähren»! V metežu (247) mu je Im Schneegestöber (nam. Sturm, Wirbel), Primorci (247) so Die Küstenländer (nam. Leute von der Küste), Napast (250) je njemu Ansturm (nam. Ver-

suchung), Kotarke (252) so mu Auszüglerinnen (nam. Lieder aus den Kotari), Listki (253) so pri njem Blätter (nam. Feuilletons), Golobovi (255) Tauben (nam. Die Familie Golob)! Kako površno in malomarno dela, se vidi posebno na dveh primerih: Kralj Nikola i predaja Lovčena (256) prevede s König Peter (!) und die Übergabe des L., Arditi na otoku Krfu (241) pa res tudi z Die Arditen (!) auf der Insel Korfu (!) (nam. Krku — Veglia).

Priznajmo mu: mož res precej neprikrivo sam kaže, da za tak posel, kakor je prevajanje slovenskih in srbohrvaških naslovov, ne čuti dovolj moči; prevode namreč kratkoma opušča. Iz obilice primerov vzemimo samo par naslovov, ki bi tudi začetniku ne delali težav: Djorkan i Švabica (235), Sodnikovi (239), Razbibriga (240), Par nas sa Parnasa (242), Tena (242), U ludim šumama (242), Deda Joksim (243), Pronevjereni ideali (246), Olga d. d. (247), Momče (249), Pečalbar i druge pripovetke (255); Tivajdska napast (251) in Dečva Ančka (252) pa sta za učenjake Matlovega formata seveda že težja primera, kakor tudi n. pr. Rade Neimar (256), ki ga piše z veliko začetnico, ker misli, da je Neimar kako osebno ime, kakor n. pr. Tolovaj Mataj (243)!

Nemščina, v katero prevaja naslove beletrističnih del, je pri njem vsakdanji žargon hotelskih portirjev in trgovskih potnikov. Povrn pa po nji mrgoli slovniških napak, ki niso nikake tiskovne napake, ker se tako lepo skladajo z ostalim sistemom ignorance, ki se v tem njegovem prispevku razodeva. Dunja u kovčegu (235) mu je Die Quitte im Koffer nam. Die reife, abgelegene Quitte, Cankarjev zbornik (235) Cankars Sammelbuch nam. Festschrift ali In memoriam, Medicinske prilike (236) Medizinische Verhältnisse nam. Sanitäre, Pesmi o zlatolaskah (236) so mu Gedichte über (!) die Goldhaarigen, Kraigher Umetnikove trilogije ni izdal Ivan Cankar zur Erinnerung (237), ampak «zum Gedächtnis», Mlada misa (237) mu je Erste Messe, namesto Primiz. Mož mirno zapiše Handwerksgenossenschaften (238, nam. Gewerbe-genossenschaften), Der politische Delikt (237), Valutenschwierigkeiten (239), Kolombina (240), Pharaon (240), Die Sphynx (241, zaradi tega ga ne bomo preveč kregali), Volkskunstprodukte (243, nam. Folklor), Das Spiel der Nymphen und Satiren (245), Abgelöschte Lampen (245), Geschichten des (!) Königssohnes Marko (248), Verschobene Gewissen (za Pomerene savesti, 244—??), Der Heroe (250) itd. itd.

V isti publikaciji je Matl na drugem mestu (N. F. II, str. 40) zapisal: «... für Informationsarbeiten, vor allem über fremde Völker, verlangt man neben Sachkenntnis vor allem Objektivität». Popolnoma pravilno! Za «Sachkenntnis» pa je v takem primeru najprej potrebna «Sprachkenntnis». Matl sam pa je v ocenjenem članku do vrha dokazal, da mu manjka celo ta prvotna, nujno potrebna podlaga; njegovo znanje slovenščine, srbohrvaščine in nemščine je preveč primitivno, da bi bil lahko dober posrednik med Nemci in jugoslovanskim svetom. Kako pa je pri tem «znanstveniku» z objektivnostjo, je najbolj pokazal s pljunkom, v katerega je stisnil svojo sodbo o Wendlovem pisateljskem delu (ravnotam, str. 35): «Über die Gründe, die W[endel] in allen seinen Arbeiten und so auch hier zu all den einseitigen und gehässigen Entstellungen gegenüber Oesterreich bewegen, ob es aus Passion geschieht, aus politischer Leidenschaft, aus Liebedienerei der Ideologie bestimmter herrschender politischer Kreise in den slavischen Ländern gegenüber, oder ob er, wie ihm von österreichischer, kroatischer, slovenischer und bulgarischer Seite vorgeworfen wurde, verpflichtet ist, darüber will ich kein Urteil geben.» —

Naš ápaški rojak Matl se je s svojim političnim nastopom na graški univerzi ob prevratu in s primerno žurnalistično vnemo v poznejših letih

med Nemci in tudi pri nas dokopal do popolnoma nezasluzenega slovesa nekakega nemškega strokovnjaka v jugoslovanskih vprašanjih. To se mu je lahko posrečilo samo pri ljudeh, ki njegovega dela ne poznajo, ker jim ne pride v roke, ali pa, ker ga ne morejo kontrolirati. To mu je tako stopilo v glavo, da je začel svojo ignoranco maskirati z visokonoso aroganco proti ljudem, ki so mu s svojim solidnim znanjem in delom na poti. Zato je bilo potrebno pokazati pravo sliko tega moža; če ne iz drugih razlogov, že zaradi tega, da ne bo zopet iskal in dobil ugodnosti od naše države kot nekako nagrado za ono lepo vneto, s katero brani pokojno Avstrijo pred Wendlom.

J. A. G.

KRONIKA

Iz zgodovine P. E. N. klubov. Po poročilu uradnega «Bulletin de la Fédération internationale des Pen clubs» v sedmi številki (julija 1927) šteje zdaj mednarodna zveza penov že 25 podružnic (sections nationales), od katerih imajo nekatere države več središč, tako Nemčija (Berlin in Hamburg), Kanada (Montréal in Toronto), Španija (Madrid in Barcelona), Združene države ameriške (New-York in San Francisco), Italija (Rim in Milan) in Jugoslavija (Beograd, Ljubljana in Zagreb). Rusija zaenkrat v zvezi še ni zastopana. Centrala vseh podružnic je londonski klub, ki daje pobudo za ustanavljanje novih sekcij, posreduje med posameznimi središči in v to svrhu izdaja informativne P. E. N. News.

Rojstvo angleške matice penov je bilo kaj skromno. Koncem leta 1920. je sklenila londonska pisateljica Mrs. Dawson-Scott zbrati angleške književnike v prijateljski klub, ki naj bi sprejemal in gostil inozemske literate, kadar bi jih pot privedla v britansko metropolo. Ideja se je zdela na prvi pogled zelo enostavna in lahko izvedljiva. Vendar ta čas mednarodne politične razmere tej nameri še niso bile ugodne. Pisatelj vseh narodov bi Angleži takrat še ne mogli vabiti v svojo sredo. Treba je bilo najprej počakati, da so sledeča leta vsaj v intelektualnem oziru spet razširila ozki medvojni pojem «interallié» v vseobsegajoči pojem «international». Potem je šlo vse kar samo od sebe.

Ustanovni zbor londonskega kluba se je vršil dne 5. oktobra leta 1921. Za predsednika si je izvolil znanega romanciera Johna Galsworthya. Ta je še tisto leto v posebni poslanici pozval književnike drugih narodov, naj se tudi oni združijo v podobne klube: «Imenujte se, kakor se hočete. Izberite si pravila, kakršna si hočete. Toda sprejmite v svoji družbi inozemske pisatelje, če se oglase v vaši deželi, in smatrajte vse člane ostalih klubov tudi za svoje člane!» Ta liberalni poziv je takoj obrodil sadove. Že leta 1921. so bili ustanovljeni sledeči klubi: francoski Cercle littéraire international (CLI), bruseljski Cercle des Ecrivains belges (CEB) in new-yorški Pen Club. Leta 1923. je število klubov narastlo že na dvajset. Koncem leta 1924. je končno ustanovila tudi Nemčija svoj P. E. N. klub v Berlinu.

P. E. N. klubi so mednarodna udruženja pisateljev. Že ime samo to znači (pen = pero). Posamezne črke tega kratkega imena so pa obenem tudi začetnice ene ali več kategorij pisateljev: P pomeni poete in dramatike (playwrights), E esejiste in založnike (editors), N romanopisce in pripovednike (novelists). Na škodo nedostaje imenu črka za prevajalce (traducteurs), ki naj tvorijo — kot izjavlja tajnik pariške sekcije Benjamin Crémieux — le ciment des Pen clubs. Svetovnjaki in politiki ne morejo biti člani teh mednarodnih pisateljskih družb.

Do letos so imeli P. E. N. klubi pet velikih mednarodnih sestankov. Prvi se je vršil leta 1923. v Londonu. Njegov namen, vpostaviti osebne stike med pisatelji posameznih narodov, se je zgledno posrečil. Francozi so se na tem kongresu potegovali zlasti za «pénétration réciproque des littératures». Naslednji sestanek v New-Yorku (1924), ki pa ni bil posebno močno obiskan, je razpravljajal o splošnih problemih medsebojnega slovstvenega udejstvovanja. Šele pariški kongres leta 1925. je definitivno potrdil in usmeril ekzistenco Pen klubov. Posamezni centri, ki so bili dotlej le v osebnih stikih po svojih članih, so se v Parizu grupirali v enoten organizem (ligue des écrivains du monde) in si postavili na čelo centralni komité, v katerem so se zbrali po en zastopnik za vsako literaturo (ne državo). Kongres je razpravljajal še o vprašanjih prevajanj iz posameznih slovstev in o splošnih bibliografskih smernicah in sporočilih. Ustanovil je tudi lastni «Bulletin de la Fédération», ki prinaša vesti o sestankih posameznih klubov, sezname knjig, ki naj bi se prevedle v tuje jezike, in opazke in tolmačenja mednarodnega avtorskega prava. Pariškega kongresa se je udeležilo med drugimi mnogo velikih osebnosti sodobne literature, Valéry, Galsworthy, H. Mann, Pirandello, Unamuno, Joyce, Kuprin, Bojer, Reyes in drugi.

Naslednje leto so se zbrali zastopniki Pen klubov v Berlinu. Mednarodni shod je preciziral nekatere sklepe pariškega sestanka in razpravljajal zlasti o prepotrebem bližjem seznanjanju literatur z literaturami.

Zelo važen pa je bil letošnji kongres v Bruslju (od 20. do 23. junija). Udeležili so se ga zastopniki vseh, zlasti manjših narodov (Jugoslovanske P. E. N. klube je zastopal tajnik zagrebške sekcije, g. Gjuro Dimović) in delegati mnogih velikih revij, ki se hočejo posebno zavzeti za namere in sklepe tega mednarodnega združenja pisateljev. Bruseljski sestanek je svečano pozval vse književnike sveta, da naj z vso silo svojih osebnosti delujejo za doumljivost in medsebojno človeka vredno upoštevanje med narodi.

Literatura, ki sicer pozna metode, ne sme poznati mej, in slovstveno izmenjavanje in recipročno bogatenje mora v vseh prilikah in slučajih ostati neodvisno od političnega življenja narodov. Kongres je poudarjal, da morajo zlasti med vojno odnošaji do umetnin in mojstrov, ki so splošna dediščina človeštva, biti vzvišeni nad nacionalnimi in političnimi strastmi. Dalje je skupščina ustanovila mednarodni forum za prevode, Office international des traductions, ki naj prihodnje leto že poroča o svojem delovanju. Kongres je tudi sklenil, da bo v vprašanjih medsebojne literaturne izmenjave kar mogoče tesno sodeloval z institutom «de Coopération intellectuelle». Torej, precej važnih in dalekosežnih sklepov!

Jasno je povzel Crémieux v svojem poročilu v «Bulletinu» pomen bruseljskega kongresa: Poslej mali narodi popolnoma zaupajo organizaciji Pen klubov in se zanašajo nanjo, da bo upostavila enakost v literaturah in potegnila njih civilizacijo iz temnega kota, v katerem prezeba, da se bo lahko popolnoma udejstvovala v veliki duhovni cirkulaciji Evrope in sveta. Pisatelji velikih narodov, ki so preobloženi z delom in imajo obširen krog bravcev, še ne vidijo dosti jasno možnosti in vloge Pen klubov. Toda pod pritiskom malih narodov se bodo o tem že kmalu prepričali.»

Eden teh malih narodov je tudi narod slovenski. Upajmo, da mu bo združenje, v katero je stopil letos pod predsedstvom Otona Župančiča, pomagalo pokazati svetu prva literarna dela njegovih tvorcev, dela, ki so do sedaj tako redko in težko dobila potne liste za inozemstvo. P. K a r l i n.

Urednikov «imprimatur» 25. oktobra 1927.

V. Perotti

Nove knjige

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Andrée Leop., Radio. Osnovni pojmi iz radiotehnike. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1927. 244 str. 214 slik. Cena 60 Din, vez. 76 Din.

Čas. Revija za izobrazbo in napredek. Urejuje Frank Kerže. Izhaja vsak mesec. Vol. 13. Cleveland, O. 1927. Številka obsega 32 str. Naročnina znaša 3 dolarje letno.

***Čitanka** štednje. Uredio Nikola Gačeša. Beograd. «Organizator.» 1927. 64 str. Cena 10 Din.

Hedin Sven, V azijskih puščavah. Priredil Pavel Kunaver. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 119 str. Cena broš. 36 Din, vez. 44 Din. (Prosveti in zabavi, 16.)

***Jerković Dušan**, 3 poema ljubavi. Beograd. Štamparija «Zaštita». 1927. 8 str.

Jurčič Josip, Zbrani spisi, V. zvezek. Uredil Ivan Prijatelj. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. XXVII + 489 str. Cena broš. 84 Din, vez. 100 in 106 Din. (Zbirka Slovenski pisatelji.)

Kozak Juš, Boj za Mount Everest. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 75 str. + 3 karte. Cena broš. 36 Din, v platno vez. 44 Din. (Prosveti in zabavi, 18.)

Lagerlöf S., Kristusove legende. Prevedla Marija Kmetova. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1927. 206 str. (Mohorjeva knjižnica, 17.)

Melik Anton, Kolonizacija Ljubljanskega Barja. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 66 str. + 3 karte + 4 slike + 1 tloris. Cena 40 Din.

Rožice sv. Frančiška. Poslovenil in uvod napisal Alojzij Res. Umetniške priloge je vrezal Tone Kralj. Gorica. Katoliška tiskarna. 1927. 176 str.

Seidl Ferdo, Moderna izobrazba. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 76 str. Cena broš. 16 Din, mehko vez. 20 Din, po pošti 1.50 Din več. (Pota in cilji, XIX. zv.)

Steska Viktor, Slovenska umetnost. I. Slikarstvo. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1927. 432 str. z 72 slikami. Cena broš. za ude 50 Din, za neude 40 Din, vez. za ude 39 Din, za neude 52 Din. (Mohorjeva knjižnica, 16.)

Studenci pri Mariboru. Nekaj podatkov o šoli, cerkvi in občini. Maribor. Izdal krajevni šolski odbor. 1927. 54 str.

Tolstoj L. N., Rodbinska sreča. Roman. Poslovenil J. Vidmar. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1927. 107 str. Cena broš. 26 Din, vez. 34 Din. (Prosveti in zabavi, 17.)

***Zapisi**. Časopis za književnost i nauku. God. I. Sv. 1. Urednik Dušan Vuksan. Izlazi jedanput mjesečno. Cetinje. 1927. 64 str. Cena letno 100 Din.

Za darila odraslim priporočamo

G. Boccaccio, DEKAMERON. Prevedel dr. A. Budal.

DEKAMERON spada med najslavnejša dela svetovne literature. V vseh časih so Dekameronove novele radi čitali ter se smejali in zabavali nad čudovitimi dovtipi in nemoralnimi dogodki preteklega časa. Dekameron je izšel ilustriran v treh knjigah. Vsaka knjiga velja broširana 56 Din, v originalni vezavi v celem platnu 72 Din. —

Naroči se lahko vsak zvezek zase v

knjigarni Tiskovne zadruga v Ljubljani

Prešernova ulica št. 54. (Nasproti Glavne pošte).

JESNI IZIŠLE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE V LJUBLJANI:

Josipa Jurčiča Zbrani spisi. V. zvezek.

(Lipe - Pipa tobaka - Moč in pravica - Županovanje
v globokem dolu - V vojni krajini - Telečja pečenka -
Ivan Erazem Tatenbach - Doktor Zober.)

Broš. 84 Din, v platno vez. 100 Din, poifranc. vez. 106 Din.

Tolstoj-Vidmar: Rodbinska sreča. Roman.

Broš. 26 Din, v platno vez. 34 Din.

Sven Hedin-Kunaver: V azijskih puščavah. S slikami.

Broš. 36 Din, v platno vez. 44 Din.

J. Kozak: Boj za Mount Everest. S slikami.

Broš. 36 Din, v platno vez. 44 Din.

Jirasek-Albrecht: Oče. Drama v 3 dejanjih.

Broš. 16 Din.

Melik A.: Kolonizacija Ljubljanskega Barja.

Broš. 40 Din.

F. Seidl: Moderna izobrazba. Pota in cilji. 19 zv.

Broš. 16 Din, mehko vez. 20 Din.

Naročila sprejema knjigarna Tiskovne zadruga

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.

Nasproti Glavne pošte.